انجنیر محمد انعام واک

افغانستان:

دریم قوت

۱۳۷۸

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان:

دریم قوت

PROPERTY OF ACKU 8238

لیکوال:

انجنیر محمد انعام واک

PROPERTY OF ARIC Established 1989

۱۳۷۸ لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

ACKU

دکتاب پېژندنه:

نوم : افغانستان: د رېيم قوت
لیکوال : انجنیر محمد انعام واک
کمپوز : غازي کمپوزنګ سنتر «مصطفی سحر»
خپرندوی : واک فونډیشن د افغانستان لپاره
د واک فونډیشن د خپرونو لړ : شپږم
شمېر : پنځه سوه
بیه : پنځوس روپۍ
نېټه : ۱۳۷۸ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپلو بچیانو ته:

په دې هیله، چې سبا به دوی ته د درېیم قوت منډ مات شوی وي

ابدالي - آریانا - هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرليکونه

منته .... دريم
ضروري يادونه .... څلورم
سريزه .... شپږم

لومړۍ برخه:

سابقه ۱
۱ - لومړی قوت، دانقلاب تيوري او عمل ۵
۲ - دويم قوت، دانقلاب تيوري او عمل ۸
خو، په افغانستان کې ۱۰
لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې ۱۲
دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته ۱۳
په اجرائيه قوه کې ۱۳
د دويم قوت بالقوه ماتې ۱٤

دويمه برخه:

د دريم قوت تيوري ۱۵
د دريم قوت جوړوونکي توکي:
۱ - افغان ملت ۱۸
۲ - يوه ايډيالوژيکه هسته ۲۱
۳ - د دريم قوت د تصرف اړخ، پير ۲۳
٤ - د دريم قوت مذهبي اړخ ۲۵
۵ - لويه جرګه ۲۷
(لويه جرګه او نننی افغان سياست) ۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- پخوانی باچا ۳۲
باچا او نشنلیزم ۳۷
باچا او ډموکراسي ٤۱
باچا او اسلام ٤۱

دریمه برخه:

لنډیز ٤۳

څلورمه برخه:

نتیجه او وړاندیز ٤۹

اخیستنځي او یادښتونه ۵۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

څوڅو ځلي او هغه هم په ورين تندي او سړه سينه د دې ليکنې د کمپوز وياړ په رښتيا چې د غازي ليزر کمپوزنګ د مشر ښاغلي مصطفی سحر په برخه دی. زه پدې اړه هغوی ته ډېر ډېر کور ودانی وايم.

د دې څېړنې د موخذونو د برابرولو په برخه کې زما د انديوال، د واک فونډيشن د افتخاري غړي او د ختيځ د بياودانولو د ادارې (کور) د مشر ښاغلي ډاکتر فريد بزګر زيار او هڅې ډېرې ستاينې وړ دي.

په پاي کې د واک فونډيشن د ټولنيزو څېړنو د څانګې د غړي ښاغلي جېلاني ځواک او د دې فونډيشن د ټول مشرتابه نه چې د دې څېړنې په کار او خپرولو کې يې ماته اوږه راکړه، د زړه له کومې مننه کوم.

انجنير محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمريز کال

دوړي نولسمه

ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري يادونه

له دې يادونې څخه زما مطلب داسلام دبنسټپالنې، بنياد گرايي، سخت دريځې، اورپکې او نورو ننني مروجو اصطلاحاتو دپه ځای استعمال خبره ده. په انگريزي ليکنو کې ددې ژبې د Islamic Fundamentalism يعني «اسلامي بنسټپالنې» دډېرې عامې او مروجې کليمې په څنگ کې نن سباد Revolutionary Islam او يا (Sivan, 1985) Islamic Radicalism ، Traditional Islamic او يا Modern Islamic Fundamentalism Fundamentalism او (Roy, O., 1985) Islamist (*) اصطلاحات په عمومي ډول داسلامي سخت دريځې او بنسټپالنې: وهابيانو، اخوانيانو او نورو لپاره استعمال شويدي. ددې په څنگ کې د"Fundamentalist" Islamic Revolutionaries اصطلاح يوازې د«اخوانيانو» لپاره استعمال شوې ده (**).

خو، پدې څېړنه کې کله کله داسې هم شوي چې، «اسلامي بنسټپالنه» داسلامي سخت دريځې دټولوډلو ټپلو لپاره استعمال کړم. په هر حال، سره لدې چې زه لا پخپله داسلامي سخت دريځې او بنسټپالنې بيلو بيلو څانگو ته دلازمو اصطلاحاتو دورکولو په دې کار قانع نه يم، خو بيا مې هم پدې لند، تنگ وخت کې ديوه سمدستي ضرورت له مخې د اسلامي بنسټپالنې Islamic Fundamentalism اصطلاح د «وهابيت»، داسلامي راډيکاليزم Islamic Radicalism يا اسلامي سخت دريځې اصطلاح د «اخوانيت» لپاره راوړې او «سياسي ملايان» مې دطالبانو په بنه کې د اسلامي سخت دريځې، بنياد

(*) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian and African Studies, XXVII 3-4 (1992), pp. 224-241.

(**) Asger Christensen, Religion and Politics in countemporary Afghanistan: The Tragedy of Afghanistan, pp.13.

(c) ketabton.com: The Digital Library

گرايي او اوريکی سياسي کارکوونکي گڼلي دي. په بله ژبه Islamic Fun-damentalism يا «اسلامي بنسټپالنه» د شيخ الاسلام عبدالوهاب نجدي دمکتب او پيروانو يعني «وهابيانو» او اسلامي راډيکاليزم Islamic Radi-calism يا «اسلامي سخت دريځي» مې د سيد قطب، مولانا ابو الاعلی مودودي او څه ناڅه آيت الله خميني د طرز تفکر او په ځانګړي ډول د «اخوانيانو» لپاره استعمال کړې ده. خو په مجموعي توګه مې «د اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم» ګډه اصطلاح ټولو نتنيو افغان بنسټپالو: اخواني، وهابي او طالب ته استعمال کړې ده . خو، په خپلو کې د اسلام د سره ورانې او ويشلې بنسټپالنې بېلو بېلو څانګو ته د اصطلاحاتو دا ډول انتخاب او نسبت ورکول به نه سل په سلو کې په ځای وي او نه خو به، د نومورو «اصطلاحاتو» او «څانګو» ترمنځ د ګډو ايډيالوژيکو ريښو په بنسټ له واقعيت نه لرې وي.

هيله ده، ګران لوستونکي د دې څېړنې په لوستلو کې دا يادونه په نظر کې ونيسي.

په مينه

مؤلف

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کمونستي راډيکاليزم دخلق- پرچم په بڼه کې دلومړي قوت او اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي داخوانيانو، وهابيانو او ننني سخت دريځو سياسي ملايانو (طالبانو) په بڼه کې ددويم قوت په توګه، لې ترلږه دډموکراسۍ دلسيزې (۷۳-۱۹٦٤) څخه په افغانستان کې په ښکاره دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. دريم قوت هم دننني بحران ددوو عواملو په توګه دهمدې دواړو قوتونو په وړاندې دډموکراسۍ په نوموړې لسيزه کې منځ ته راغی.

دريم قوت په افغانستان کې يو مترادف ملي جريان دی چې، دلومړي او دويم قوت په څېر يې نه بهرنۍ ننګه او نه کورنی پياوړې سياسي ډله تپله، يوه هم نه درلوده. همدلته ؤ چې، لومړي قوت په ۱۹۷۸ او دويم قوت په ۱۹۹۲ کال سياسي قدرت تر لاسه کړ. خو دې دواړو قوتونو په هيواد کې دسياسي قدرت په سمبالولو کې په پاتې راتلو، هيواد دسياسي زعامت له ژور بحران سره مخ کړ.

دريم قوت نن سبا، نه يوازې داچې ددويم قوت په څېر يو بالفعل قوت ندی، په خپل بالقوه حالت کې هم ډېر کمزوری او لوېدلی دی؛ نه يوازې داچې يو پوځي ځواک ندی، يوايډيالوژيک جريان هم ندی. دا سمه ده چې، لويه جرګه، باچا، پير، افغان ملت ګوند، تصوف، غير بنسټپال او معتدل مذهب او کوم غير سياسي ملا، بل اويل ددې قوت مهم جوړوونکي توکي دي. خو، دا ټول سره شيندلي، بېل بېل ځواکونه او منفردې څېرې دي، چې يو موټي کيدو ته اړتيا لري. داسې هم نده چې، ددې قوت مخالفين بېخي له پښو لوېدلي او ميدان تش دی. نه، ديوه ټوته شوي او سترې شوي پوځي سياسي قوت په توګه، نه يوازې پرون، بلکې همدا نن هم اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم ددريم قوت پياوړې او ژوندی دښمن دی. نو يو شيندلی، غير وسله وال او غير ايډيالوژيک دريم قوت هيڅکله هم يو بالفعل او وړونکی قوت ندی؛ داسې قوت چې دخپل پياوړي دښمن په ماتولو، په هيواد کې دزعامت راغلې سياسي خلا ډکه کړي.

دريم قوت يو مسلمان او افغان قوت دی. خو، نه يوازې داچې، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پروني لومړي قوت مانفست او نه په لاس کې دننني دوبم قوت « قرآن » [٤] او ایستلې « توره » ، يو هم نه لري.

په دغسې يوه عيني چاپيريال کې په ۱۹۸۸ کال کې ، دافغان سوسيال دموکرات گوند (افغان ملت) دخپروونکي مرکزي اورگان « افغان ملت » دجريدې دمسؤل مدير په توگه ، ما ددې جريدې په دولسمه ، ديارلسمه او څوارلسمه ، درې واړو گڼو ، کې ددريم قوت په هکله څه خپرونې وکړې ، چې دهغه وخت ددوبم قوت په توگه داسلامي سخت دريځو او بنسټپالو دسخت عکس العمل سره مخ شوې. له هغې را وروسته ، وخت په وخت ، لکه نن ، څوځو ځلي « دريم قوت » دافغان سياست نغرى تود ساتلى دى.

نن هم هماغه پروني چاپيريال دى. خو دبو ملي جريان دلاروي په توگه ددريم قوت نننني غږ غوړ ، سره لدې چې ماته ددې قوت سره داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم پروني کينه او دښمني مخې ته دروليږي ، بيامې هم دبوه ملي ضرورت له مخې ونشو کولاى په دريم قوت څه ونه ليکم.

پدې څېړنه کې ددريم قوت په پرون او نن او ددې قوت په جوړوونکو توکو برسېره ، ددې قوت بالقوه - سياسي ، بالفعل - پوځي او ايډيالوژيک اړخونه هم څه ناڅه څېړل شوي دي.

هيله ده ، دا څېړنه به په خپل وار ، په هيواد کې دملي جريان دلومړي گام په توگه ددريم قوت دجوړيدو له لارې ، په هيواد کې په « افغاني » بنسټ د « دولت » او « ټولنې » په فزيکي او معنوي بيا رغونه کې لاس وکړي.

په مينه

محمد انعام واک
۱۹۹۹ کال
دسپتمبر ۵ مه
ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

سابقه:

په افغانستان کې ددموکراسۍ لسيزې (۷۳-۱۹٦٤) په يوه خام ذهني - سياسي چاپيريال کې درې ډوله بېل بېل سياسي جريانونه: دکينو اندېښنو جريان کمونستي راډيکاليزم، دافغانستان دخلکو ددموکراتيک گوند (خلق - پرچم) او شعله جاويد په بڼو کې دلومړي سياسي قوت، اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم داخوان المسلمين په بڼه کې ديوه بل دويم سياسي قوت او ملي جريان دافغان ملت، مساوات او صداى عوام[1] په بڼو کې د معتدل درېيم سياسي قوت په توگه وزېږول[2].

پدې لسيزه کې درې واړو سياسي جريانونو دښکاره او پټ سياسي او ايډيالوژيک کار په نتيجه کې په ټولنه او دولت، په پوځي او ملکي، دواړو برخو کې څه ناڅه ريښې وځغلولې.

د۱۹۷۳ کال په جولاى کې دافغانستان د پخواني صدراعظم محمد دداود خان (۱۹٦۳-۱۹۵۳)[3]. دکودتا په نتيجه کې ددموکراسۍ لسيزه پاى ته ورسېده. په نوي جمهوري دولت کې د پرچميانو دنفوذ په وجه هم ملي جريان او هم اسلامي بنسټپالني او راډيکاليزم (اخوان المسلمين) ډېر سياسي تاوان وکړ. د پخواني افغان صدر اعظم محمد هاشم ميوندوال (-۱۹٦۵ ۱۹٦۷)[*۳] په وژل کېدو (۱۹۷۳) ملي جريان ته ډېر تاوان واوښت.

ويلاي شو چې تر ۱۹۷۸ کال پورې درېيم قوت يا ملي جريان په عمومي توگه په يوه کمزورې او دوو يادو شوو ښيو او کينو سياسي جريانونو په يوه بشپړه سازماني بڼه فعاليت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۸ کال کې د کيڼ قوت له خوا د سياسي قدرت په نيولو په افغانستان کې ښي قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) ته د پوځي، سياسي ، سازماني او ايډيالوژيک نفوذ ښه چانس لاس ته ورغی. د عربو په مالي امکاناتو يو زيات شمير نړيوال وسله وال گوريلايي اسلامي بنسټپالي او اخوانيان وپېرودل شول [٤] او په افغانستان کې د روسانو په ضد د جگړې په ليکو کې د خپلو افغان اخواني - وهابي بنسټپالو سره يو ځای شول. دې کار د پاکستاني او افغاني اخوانيانو په پوځي او گوريلايي روزنه کې ډېره زياته مرسته وکړه. په نتيجه کې په افغانستان کې د روس په ضد جهاد او د آزادۍ جگړه د اسلامي بنسټپالو د رهبرۍ لاندې په يوې بشپړې مذهبي جگړې بدله شوه. ملي جريان يا د دموکراسۍ د لسيزې معتدل غير وسله وال او کمزوري سياسي سازمان (دريم قوت) په بشپړ ډول په دې جگړه کې د اسلامي بنسټپالنې او کمونستي راډيکاليزم د سياسي ، ايډيالوژيک او پوځي وار لاندې راغی.

افغان ملت له اسلامي بنسټپالو او کمونستانو سره په جگړه کې له يوې خوا ، د پښتونستان د مسئلې په سر له پاکستان سره دوراني په وجه او هم د يوې عاملې رهبرۍ د نشتوالي له کبله له بلې خوا د سخت سياسي فشار لاندې راغی او سياسي ډگر په بشپړه توگه اسلامي بنسټپالو ونيوه. په ۱۹۸۰ کال کې د پاکستان له خوا يوازې اوه افغاني جهادي تنظيمونه په رسميت وپېژندل شول. په ۱۹۸۱ کې درې گونی اتحاد د منځ مهالو او څلور گونی اتحاد د بنسټپالو افغان جهادي تنظيمونو نه جوړ شول. په درې گوني اتحاد کې د تصوف د نقشبنديه او قادريه طريقو مشرانو حضرت صبغة الله مجددي او پيرسيد احمد گيلاني او منځ مهالی ملا ، مولوي محمد نبي محمدي او په څلور گوني اتحاد کې د سياف اسلامي بنسټپالني ، د برهان الدين رباني او گلبدين حکمتيار اخواني تنظيمونو او سخت دريځي ملا ، مولوي محمد يونس خالص ځای ونيو.

په ۱۹۹۲ کال ، « لومړي قوت » د خلق - پرچم په وجود کې د دويم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) نژادگرا ړخ (شمال ائتلاف) ته په تسليميدو سره ، د اسلامي بنسټپالنې خپل منځی فرکسيونيزم لا پياوړی او ژور کړ. پر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحکمتیار لـه اخواني ګروپ (حزب اسلامي افغانستان) څخه داسلامي بنسټپالنې اوسخت دريځي ټولو ډلو، ازبک مليشې، هزاره حزب وحدت، دمنځ مهالي درې ګوني اتحاد پـه ګډون دشمال ائتلاف دمشرۍ لاندې پـه کابل کې دمجاهدينو اسلامي دولت جوړ کړ. دسياسي قدرت دوېش پـه سر دتاجکو، ازبکو اوهزاره اقليتونو ترمنځ اختلافاتو شمال ائتلاف درې ټوټې کړ.

دټوټه شوې اسلامي بنسټپالنې دوه اصلي ډلې: درباني - مسعود دمشرۍ لاندې نژادګره اسلامي بنسټپالنه يوې خوا اودحکمتيار دمشرۍ لاندې سوچه اسلامي بنسټپالنه بلې خواته د سياسي قدرت ددوو مهمومدعيانو پـه توګه پـه خپلو کې سره ولوېده. دسياسي قدرت دنيولو پدې اخ وډب کې دربيم قوت پـه ډېره اسانۍ لـه صحنې ووت. ګډه وېشلې اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنه دافغانستان د پوځي-سياسي ډګر يوازينی پوځي قوت پاتې شو. پـه نوم شمال ائتلاف يااسلامي نژاد ګر راډيکاليزم دسياف د وهابي بنسټپالنې پـه مرسته تر ۱۹۹۷ کال پورې پـه کابل کې خپل حکومت وساته. تردې کال پورې داسلامي بنسټپالنې اونژادګر راډيکاليزم دسياسي - نژادي برلاسۍ غوښتنو پـه نتيجه کې افغانستان پـه څلورو نژادي - سياسي حوزو وېشل شو(٥).

پدې مرحله کې (۹۷-۱۹۹۲) نژاد ګر اسلامي راډيکاليزم پـه شمال اوسوچه اسلامي راډيکاليزم پـه جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو پـه توګه پـه هيواد کې دلومړي قوت (کمونستي راډيکاليزم) دلـه منځه تللو پـه نتيجه کې دقدرت راغلې سياسي خلا ډکه نکړای شوه.

لـه ۱۹۹٤ څخه، پـه جنوب کې دسوچه اسلامي راډيکاليزم ځای نويو سياسي شوو ملايانو ونيوه اود کليوالي، ښاري، افغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو، ملايانو اومولويانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحريک پـه افغانستان کې دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. ځينو داتحريک دربيم قوت وباله. پـه ښکاره خو همداسې هم وه. ځکه چې، دنوي دولت پـه تاسيس اودسياسي قدرت د خلا پـه ډکولو کې دناکامې او ټوټه شوې اسلامي بنسټپالنې اوراډيکاليزم ځای داسلام همدې نوي سياسي -پوځي بديل ونيوه. خو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایډیالوژۍ، ماهیت او سیاسي غوښتنو په بنسټونو د تحریک اصلاً د مجاهدینو او یاد پخوانۍ اسلامي بنسټپالنې له ادامې نه بل څه نشي کېدای. دومره ده چې، د اخواني او وهابي بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي د عالي تحصیلاتو خاوندان وو او د طالبانو د بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي زیات زیات له چنې او چټې نه نیولې تر طالب، ملا، مولوي، مولانا او شیخ الحدیث پورې د بې سواده او باسواد و فارغ التحصیلانو لښکر دی. نو، د طالبانو اسلامي بنسټپال تحریک د شکل له مخې څه ناڅه یو داسې دریم قوت ګڼل کېدای شو چې یو یې سوچه او بل یې نژادي شوی اسلامي راډیکالیزم دواړه له سیاسي او پوځي صحنې لیرې او پخپله یې د هغوی ځای ونیوه.

طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنسټونو د اسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ادامه ده، نه یو دریم قوت. دومره ده چې په افغانستان کې یې د نژادي شوي اسلامي راډیکالیزم، کمونستي پاتې شونو او شیعه نژادګر راډیکالیزم په ضد له جنوب څخه په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ او ترننه یې د هیواد په سلو کې څه ناڅه پنځه اتیا پراخوالی د خپل پوځي او کلتوري کنترول لاندې راوستی دی. د نژادي اسلامي راډیکالیزم په ضد د اسلامي بنسټپالنې پوځي او سیاسي مورچل، په ختیځ د پښتنو طالبانو په تندي د پښتني نژادپالنې ټاپه نشي وهلی. د طالبانو تحریک یو بشپړ اسلامي بنسټپال تحریک دی چې، د پرونۍ سترې شوې اسلامي بنسټپالنې او له پښو لوېدلي کمونستي راډیکالیزم په څېر یې د افغانستان سیاسي خپلواکي، ملي واکمني او د خاورې بشپړتیا تول له جدي خطر سره مخ کړېدي او لګیادی د افغان نشنلیزم د پېړیو پېړیو لاس ته راغلي ملي ارزښتونه دیوه بنسټپال نظام په نا اشنا او غیر افغاني ارزښتونو بدلوي.

وېلای شو چې، په افغانستان کې دریم قوت نه یوازې په بالفعل ډول، بلکې دیوه مستقل سیاسي بالقوه قوت په توګه هم ان له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا منځ ته ندی راغلی. دومره چې له ۱۹۹۲ راهیسې د دریم قوت د جوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده. د دریم قوت د پیژندنې لپاره پکار ده، مخکې ترمخکې لومړی او دویم قوت څه ناڅه و پېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-لومړی قوت، دانقلاب تیوري اوعمل:

کمونستي راډيکاليزم له ۱۹۱۷ او بیا په افغانستان کې لږترلږه له ۱۹۵۰ لسیزې[٦] راپدې خوا یو تشکیلاتي - ایډیالوژیک مېکانیزم لرلی دی. له ۱۹٦٤ څخه را وروسته دا میکانیزم ډېرپوخ شو. دافغانستان دخلکو ددموکراتیک گوند دواړو څانگو خلق او پرچم، په ترتیب سره په کلیوالي اوښاري نفوس کې دخپل نفوذ ستنې ودرولې اودیوه وسپنیز ډسپلین او ایکې یوې قوماندې له مخې یې دخوارلسو کلونو په موده کې دشوروي اتحاد دکمونست گوند دایډیالوژیکي او تشکیلاتي تجربې اودشوروي اتحاد په پوځي اومالي مرسته یې تر ۱۹۷۸ کال پورې په افغانستان کې دیوې بریالی پوځي کودتا امکانات برابر کړل. په ۱۹۷۸-۱۹۹۲ دوره کې د خلق اوپرچم دڅانگو په وجود کې دا قوت ډېرو مهمو تشکیلاتي تجربو خاوند شو. دې قوت د ۱۹٦۵ کال په جنورۍ کې دخپل تاسیس[٧] سره سم د مارکسیزم-لنینیزم داصولو له مخې دیوې بې طبقې ټولنې دجوړېدو لپاره طبقاتي مبارزه[٨] پیل کړه. دې گوند په ۱۹٦٦ کال کې دخلق اوپرچم په نومونو انشعاب وکړ. دلومړي قوت دا دوه ډلگۍ په ۱۹۷۷ کال کې سره بیا یو شوې[٩] اوپه ۱۹۷۸ کال کې یې له پاسه، انقلاب ته ورته ،دیوې پوځي کودتا په کولو سیاسي قوت په لاس کې ونیوه.

په افغانستان کې د ۱۹۷۸ کال دثور کودتا عیني شرایط په دې توگه دڅېړلو دي: په ۱۹۷۰ لسیزه کې دافغانستان سیاسي- اقتصادي جوړښت، له پاسه دیوه انقلاب کولو ته لاره اواره کړې وه. زاړه سیاسي حاکمیت چې «خان»، «ملک» او «ملا» په کې لاس درلود، په ۱۹۵۰ لسیزه کې دداود خان (۱۹۵۳-۱۹٦۳) دنوې کونې (Modernization) دهلو ځلو په نتیجه کې خپل ځای پرېښې و. دولت دعایداتو نوې سرچینې پیدا کړې وې. په ختیه دېښتنې پورتنۍ طبقې دخان او ملک په څوې برسېره په پوځ کې دمنځنۍ او ښکتنۍ طبقې څخه د پوځي افسرانو داستخدام او روزنې په نتیجه کې دپورتنۍ طبقې په څنگ کې، په ۱۹٦۰ لسیزه کې دوروستیو دوو طبقو نفوذ هم پیدا شو؛ چې پدې ډول په پوځ کې دلومړي قوت په توگه دکمونستانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددویم قوت په توګه داسلامي بنسټپالو- اخوانیانو او ددرېیم قوت په توګه دنشنلستانو لاس ننوت.[۱۰]

ځمکه واله Landed class او پانګه واله Bourgeoisie class طبقې کمزورې او په هېواد کې دنفوس په پرتله دزراعتي ځمکې کموالي، ددولت په وړاندې د مخالفت دتکولو په خاطر له ځینو ځمکه والو نه دامیر عبدالرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې دځمکو اخیستل او دشرعي دتوارث دقانون له مخې دمړه په اولاده دهغه دملکیت دوېش په بنسټونو په هېواد کې یوه پیاوړې ځمکه واله طبقه له سره موجوده نه وه (Kakar 1979)[۱۱]. په ۱۹۵۰ لسیزه کې داقتصاد نوي کولو (Modernization of Economy) داطبقه نوره هم کمزورې کړه. دکمپرادور Comprador په بڼه کې ددولت له خوا منځ ته راغلې پانګه واله طبقه ددولتي بیروکراتانو State Bureaucrats په خدمت کې وه[۱۲]. پوځي او ملکي بیروکراتانو د یوې طبقې ملا هم نه تړله. نوله ۱۹۵۰ لسیزې نه وړاندې د پوځي کودتا ګران کار دسیاسي اقتصاد د ددوو وروستیو لسیزو ډراماتیکو بدلونونو، افغان سیاست ته دپوځ په راښکلو، آسانه او له پاسه دیوه انقلاب دکولو لار اواره شوه[۱۳]. همدلته ده چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې افغان دولت دوه ځلي له پاسه چپه شو.

برسیره پردې:

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې په خپلو پښو باندې ددولت په درېدلو، له دولت نه بیل شوی «خان» او «ملا» دومره پیاوړي نه وو چې دمخالفینو پیاوړی کتار جوړ کړي؛[۱٤]

* ددولت دمخالفینو په توګه په خپلو کې سره وران لومړی قوت (کمونستان) او دویم قوت (اسلامي بنسټپالنه، اخوانیان) ددولت دچپه کولو ولسي پیاوړتیا نه درلوده؛[۱۵]

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې ددرنو اقتصادي ستونزو نه موجودیت هم، ښکاره ده چې، ددولت دغور ځولو عوامل نشو برابرولای[۱٦]؛

* په یوه ناراضه او بې مسئولیته «زما یې څه» موقف کې منځنۍ تحصیل یافته قشر خوبیخي ددولت په ضد پیاوړی ګواښ نه و[۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز لومړي قوت د خلق- پرچم په بنه کې په ۱۹۷۸ کال، د يولړ انقلابي اهدافو د تطبيق لپاره د ښکتني طبقې د خپلولو په خاطر (Gupta,1986)[۱۸] شپږم، اوم او آتم درې فرمانونه صادر کړل.

* شپږم فرمان د پور- سود او ګروۍ نه د خلاصون فرمان و. د خلق- پرچم د حکومت د يوه وزير (زيري) له خولې دې فرمان په سلو کې د ۸۱ کليوالو کورنيو پور خلاص کړ (Male، ۱۹۸۲)[۱۹].

دافغانستان د چارو يوه روسي متخصص Glukhoded دا ټکل له مخې شپږم فرمان د افغان بزګرو د يرش بيليونه افغانی (يو بيليون امريکايی ډالر، ۱۹۷۸) پور پرې کړ (Glukhoded, 1978)[۲۰]. مشهور هندي کمونست مکرجی Mukherjee په ۱۹۷۸ کال کې دا پور ۷۲۲ ميليون افغانی (ځلير يشت ميليونه امريکايی ډالره) ښودلی دی [۲۱].

* لومړي قوت دولور او واده په هکله فرمان د ۱۹۷۸ په اکتوبر کې صادر کړ [۲۲]؛

* او د دی قوت بل فرمان بې ځمکو اولږ ځمکو بزګروته د شخصی ځمکو دوړيا ويش آتم فرمان و[۲۳]. دې فرمان په هيواد کې د شپږ ميليون جريبه ځمکې (۱،۲ ميليون هکتاره) د ضبط او توزيع او برسيره پر ۵ ،۲-۲ ميليون کوچيانو يې د ۰۰۰، ۶۳۰ بې ځمکو اولږ ځمکو کورنيو اټکل کړی و. خود خلق- پرچم حکومت يوازې او يوازې ۰۰۰، ۳۳۰ هکتاره ځمکه ضبط او لدې ځمکې نه يې يوازې ۰۰۰، ۲۸۷ هکتاره ځمکه هغه هم په يوازې ۰۰۰، ۲۹۶ بزګرو وويشله (Mukherjee, Glukhoded)[۲٤].

نو ويلای شو، داخو د زړو طبقاتي مناسباتو (طبقاتي ګټې -Class In terest) د له منځه وړلو، د خلکو په اجتماعي ژوند کې د لومړي قوت لاسوهنو (Halliday, 1988) Conflect between State and Tribes[۲۵] او له اسلام سره، چې د خلکو په اجتماعي ژوند کې ببخښن نفوذ لری، د لومړی قوت بې پروا برخورد او د ښمني (Shahrani, 1984)[۲٦] و د چې خلک يې په لوی لاس د لومړي قوت په ضد، هغه هم د دويم قوت اسلامي بنستپالنې او راډيکاليزم د رهبرۍ لاندې، د ملی قيام په بنه وسله وال او راپورته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په زغرده ویلاي شو چې، په افغانستان کې د ۱۹۷۰ لسیزې په پاي کې د دولت په ضد دلومړۍ قوت پوځي عمل ولسي بنسټ نه درلود. خوله پاسه د(Trimberger, 1978) د طرح شوی انقلاب له ماډل سره دلومړی قوت (خلق-پرچم) د ۱۹۷۸ کال پوځي عمل پیاوړی ورته والی او دخپلو غلطو تکتیکونو له مخې چې د دې قوت انقلابي پروګرامونه یې ناکام کړل، فوق العاده توپیر لری [۲۷].

په ۱۹۸۰ کې دې ګوند له مجاهدینو سره ملي روغه جوړه اعلان کړه. په ایډیالوژیک لحاظ یې د طبقاتي مبارزې په بنسټ سوسیالست پروګرام شاته واچاوه او له ۱۹۷۸ راهیسې یې خپل ټول صادر شوي فرمانونه بېرته واخیستل. دې قوت په ۱۹۸۸ کال کې له افغانستان څخه د روسانو د وتلو نه وروسته تر ۱۹۹۲ کال پورې ځانته د «وطن ګوند» نوم وړکړ او په یوازې ځان یې د مجاهدینو د سخت پوځي یرغل سره سره ځان ژوندی وساته.

د همدې قوت په وجود کې و چې، د شوروي اتحاد امپراطوري له خپل ایډیالوژیک سنګر کمونیزم سره یو ځای له پښو ولوېده. له افغانستان څخه د روسانو له وتلو نه وروسته په ۱۹۸۸-۹۲ دوره کې دې قوت په افغانستان کې درېیم قوت ته ورته سیاسي لار ونیوه.

۲- دویم قوت، د انقلاب تیوري او عمل:

په عمومي توګه په عربو کې له اتلسمې [۲۸] او په افغانستان کې د نولسمې پېړۍ له پایه [۲۹] د وهابیزم ظهور او عروج، په شلمه پېړۍ کې د پنځ پیری ملایانو ظهور، بیا په ۱۹۶۰-۷۰ لسیزو کې د اخوان المسلمین نړیوالې ودې او پیوستون [۳۰] په سیمه او نړۍ کې د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم ایډیالوژیک او تشکیلاتي حضور او نفوذ پیل کړ.

په نړیوال کچ په لسمه پیړۍ کې له الموارد ي(Al-Mawardi) نه، په ۱۹۸۰ لسیزه کې تر امام خمیني پورې زیات شمیر دیني پوهانو په اسلامي حکومت او د دې حکومت د حکمرانانو په توګه په دیني عالمانو (Ulema) ټینګار کړیدي(Khomeini, 1981)، [۳۱]. مشهور ایراني راډیکال اسلامي پوه علي شریعتي په اسلامي حکومت کې د علماء او له حکمران موقف سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت ښودلی دی(Akhavi, S 1982) [۳۲].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم حاکمیت په اسلامي نظام کې په خداي (ج) پورې تړلی ګڼي او شریعت یو داسې الهي قانون بولي چې د خلکو په واسطه بدلیداي نشي. اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم اسلامي دولت یو ایډیالوژیک او دنړۍ د ټولو مسلمانانو شریک دولت بولي (وګوری احدی ۱۹۹۱) [۳۳].

داسلامي دولت دنده په اسلامي بنسټونو د ټولنې جوړول او اسلامي قلمرو ته پراختیا ورکول دي. اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم دنړۍ د ټولو مسلمانانو یووالی او دجهاد او تورې په زور یو داسې نړیوال اسلامي دولت غواړي چې په ایډیالوژیک بنسټ ولاړ وي نه په نژاد او ملیت. حاکمیت پدې دولت کې دخدای په لاس کې دی. یعنی ټول دولتي اداری سیستم دخداي په قانون ، شرعې ، چلیږي. اسلامي بنسټپالنه پدې عقیده هم ده چې داسلامی دولت تأسیس یوازې او یوازې داسلام دعملي کیدو لپاره دی او بس.

داسلامي دولت ټولواک Chief Executive (امیر ، خلیفه ، امام) چې په اسلامي دولت کې له ټولو نه زیات مقتدر او دزیات واک خاوند دی باید نروي نه ښځه [۳٤].

دمولانا ابو الاعلی مودودی په خلاف ، ایت الله خمیني داسلامي دولت مشر په شرعې او نورو چارو باندې په پوهېدلو مکلف ګڼي. امام خمینی او مودودی دواړه «اجتهاد» او د «شرعي بشپړ تطبیق» داسلامي دولت دمشرۍ دوه بنسټیز شرطونه او حتمي دندې ګڼي. پداسې حال کې چې سید قطب او مودوی داسلامي دولت دمشر دانتخاب خبره دخلکو خوښې ته پرېږدی؛ خمیني دممتازو علماو له خوا د هغه په ټاکلو ټینګار کوي.

په هر حال ، نه قطب ، نه مودودي او نه خمیني یوهم دموکراسي دخلکو دحاکمیت داصل په توګه (Sovereignty of the people) نه مني (Binder, 1988, Fischer, 1983) [۳۵].

شریعت (Sharia) او فقهې (Islamic Jurisprudence) ته په زیات اهمیت ورکولو سره سره ، بیاهم نه خمینی او نه قطب ، یوه هم ، داسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت په قضائيه سيستم (Judiciary) رڼا نده اچولې (Adam, 1983)[٣٦]. خو، داسلامي دولت د«تولواک» اود«قضائيه سيستم» په اهميت باندې داسلام په ټينګار، خميني اسلام يو متمايز نظام بښيي. خميني وايي چې، «عدالت» اسلامي فقهاو ته يو فوق العاده واک ورکوي. په هر حال، سره لدې چې سني بنسټپالو اسلامي پوهانو او متفکرينو قضايي سيستم ته ډير پام ندی اړولی، خوديوه قانون په توګه د شرعي بشپړ انفاذ داسلامي بنسټپالنې اوراډيکاليزم ډېره ستره سياسي غوښتنه ده[٣٧].

له ملي جريان او نشنليزم سره په مخالفت کې اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم يوه خوله ده. وايي چې نژادي - قومي سرحدات سياسي ارزښت نلري. يوازې ديني اختلافات دي چې د مسلمان او غير مسلمان په منځ کې رسميت لري (Pipes, 1983)[٣٨].

اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم له نشنليزم سره نه يوازې ديوه نړيوال اسلامي سياسي سيستم دنه منلو په سر وران دي، بلکې دابنسټپالنه نشنليزم په سيکولريزم هم تورن کوي (Eposito, 1983, Sivan, 1985, Piscatori 1986)[٣٩].

او بالاخره اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم له نشنليزم Nationalism، نوې کونې Modernization اوسيکولريزم Secularism، درې واړو سره کلک دښمن دي[٤٠].

خو په افغانستان کې:

اسلام د خپل ظهور څخه تر ٩٢-١٩٦٤ پورې په سياسي قدرت کې دونډې او په افغان ټولنه کې له شتو سياسي، اجتماعي او کلتوري واقعيتونو پښتونولي، پښتنانه او افغان نشنليزم درې واړو سره دسياسي ګوزارې او جوړښت ښېل ښېل پړاوونه وهلي دي. خو، په عمومي توګه تر ١٩٦٤، په تيره بيا تر ١٩٧٨ پورې، اسلام په افغان ټولنه کې له دولتي سيستم نه آزاد دقدرت ديوې اجتماعي ستنې په توګه دخپل تصوف، په دولت او ټولنه، دواړو، کې د قدرت دسياسي او اجتماعي ستنې په توګه دخپل مذهب او دحنفي فقهې په بنسټ د ولاړو درې ګونو شرعي محکمو (قضائيه قوه Judiciary) په بڼه کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان دولت کې دخپلې سیاسي ستنې په درولو اکتفا کړې وه[٤١].

دقدرت همدې درې ګونو ستنو اسلام ته په افغانستان کې معتدله (Moderate) بنیه ورکړې وه. همدې اعتدال، اسلام په افغانستان کې له افغان نشنلیزم سره په سیاسي او ان په ځینو برخو کې په عقیدوي جوړښت کې راوستی و[٤٢]. په حقیقت کې همدې جوړښت په معاصر افغانستان کې، دسیاسي قدرت یو عنعنوي مثلث (Executive, Judiciary, Legislature) Triangle of Political Power منځ ته راوستی و[٤٣]. په ١٩٦٤ کې ددموکراسۍ دلسیزې په پیل سره، اسلام په افغان سیاست کې خپل پورتنی سیاسي موقف دځان لپاره کم وباله؛ له تیوریکي پلوه له ١٩٦٤ او په عملي لحاظ له ١٩٧٨ نه، اسلام په سیاسي لحاظ راډیکال او په عقیدوي لحاظ بنسټپال شو[٤٤].

په همدې بنسټ یې په افغان سیاسي ډګر کې دسیاسي «دویم قوت» په توګه په هېواد کې دسیاسي «لومړي قوت» کمونستي راډیکالیزم او سیاسي «دریېم قوت» افغان نشنلیزم په ضد دمخالفت مورچل جوړه کړه.

په ٧٩-١٩٧٨ کې دې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم په افغانستان باندې دروسانو دیوځي یرغل څخه په استفادې غټې پوځي - مالي امکانات لاس ته وروړل. په ١٩٩٢ کال یې دسیاسي قدرت په نیولو د سیاسي قدرت نوموړی افغان عنعنوی مثلث مات او په افغانستان کې یې د افغان نشنلیزم په لاس جوړه شوې څو سوه کلنه سیاسي دستګاه ورانه کړه.

په اسلامي دولت کې د «دیني علماو» او «اسلامي سخت دریځو» په حاکم رول باندې د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي تینګار له مخې په ٩٧-١٩٩٢ دوره کې په کابل کې له طالبانو نه مخکې درباني - حکمتیار د ١٩٩٧ کال دګډ حکومت غټې پوستونه نه یوازې داچې په نژادي بنسټ ویشل شوي وو او تاجکو ان دپښبور د ١٩٩٢ کال داپریل د ٢٤ نېټې دتړون[٤٤*] په بنسټ دقوماندان مسعود دشورای نظار او رباني دجمعیت له لارې دجمهوري ریاست، ددفاع، بهرنیو او کورنیو چارو دوزارتونو په شمول نور مهم او غټ دولتي پوستونه خپل کړل، په سلو کې ٢، ٨٥ دا پوستونه اسلامي سخت دریځو او پاتې په اصطلاح منځ مهالو او نورو تنظیمونو ته ورکړل شوي وو (دوا ک

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونډېشن Wak Foundation for Afghanistan (WFA) څېړنه) [٤٥].

په افغانستان کې ددویم سیاسي قوت په توګه اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم داجتماعي، اقتصادي، کلتوري او سیاسي ژوند په ټولو اړخونو کې دنړیوالې اسلامي بنسټپالنې په لارو روان دی. په افغان بنسټپالو-اخوانیانو کې حکمتیار، چې دګوند ډېر کار کوونکي یې دده په ګډون دسیکولر لوړو تحصیلاتي موسسو زده کړي او فارغان دي، هم داسلامي حکومت په راس کې داسلامي علماو (ملایانو) سره جوړ نه دي. حکمتیار له یوې خوا ددموکراسۍ او علماو رول ردوي. خو، له بلې خوا، انتخابات او په چارو کې دخلکو ګډون mass participation مني [٤٦].

حکمتیار په ۱۹۸۹ کال کې داسلامي نړیوال حکومت دجوړېدو دلومړي ګام په توګه دپاکستان او افغانستان ترمنځ دیوکانفدریشن (Confederation) دجوړېدو وړاندیز وکړ [٤٧].

خالص او ملګري ملایان یې هم داسلامي حکومت په راس کې دملایانو په تېره ولاړ دي. رباني او سیاف پدې هکله څه غوڅ دریځ نه دی ښودلی. خو، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم دطالبانو په بڼه کې په افغانستان کې یوازې او یوازې ملایان داسلامي دولت ټولواک ټولې ګڼي او بس.

له ۱۹۹۲ کال نه وړاندې دالهي قانون په توګه دشرعې په انفاذ باندې دافغان بنسټپالو او سخت دریځو ټینګار ځکه بې ځایه و چې داقانون دافغان دولتونو له خوا نافذو. خو، له ۱۹۹۲ نه راپدې خوا، سیاسي قدرت ته په رسېدو، داسخت دریځي ددې قانون دانفاذ په یوه داسې وچه بڼه اخته دي چې ورځ په ورځ دټولنې او ددې قانون ترمنځ واټن زیاتیږي.

دادی دطالبانو په دولتي ډوله تشکیل کې ددیني علماو په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي ټینګار له مخې ددینې علماو (ملایانو) فیصدي څېړو [٤٨].

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې:

- په پنځه کسیزه اوچته شورا (Inner Shura) کې ټول ملایان، سل په سلو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

–په مرکزي يوولس کسيزه شورا (Central Shura) کې نهه تنه ملايان، ۸۲ په سلو کې.

–په پنځو تنو واليانو کې ټول ملايان، سل په سلو کې.

نو په مجموعي توګه د طالبانو د اسلامي تحريک د مشر ملا محمد عمر په ګډون په ټوله دوه ويشت کسيزه رهبرۍ کې د ديني عالمانو (ملايانو) سلواله (فيصدي)، ۹۱ کيږي (٤٨*).

دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته (٤٨*):

د اسلامي امارت د امير المؤمنين په توګه د ملا محمد عمر نه وروسته:

– د اسلامي دولت د رياست او صدارت د ګډې رهبرۍ په اوه کسيزه شورا کې د ديني علماو (ملايانو) سلواله، سل په سلو کې.

– په صدارت پورې په تړلو نهو سترو دفترونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

–د اسلامي دولت د اداري رياست په پنځو غټو پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

– د کابل ولايت په څلورو غټو ولايتي پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

– په اوو ولايتونو کې اوه واړه واليان ملايان دي، سل په سلو کې.

– د بهرنيو چارو وزارت کې دا سلواله تيته ده. پرته له وزير نه چې ملا دی، پنځه غټې ځانګې غير ملايانو ته ور کړل شوې وې (۱۹۹۸).

–په اجرائيه قوه (کابينه) کې:

د افغانستان بانک، کابل ښاروالۍ، او د دولتي استخباراتو د رئيسانو په ګډون يوويشتو وزارتي پوستونو کې دا سلواله په سلو کې سل ده.

نو په زغرده ويلای شو چې اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم د طالبانو په وجود کې ټوله دولتي دستګاه په خپل لاس کې نيولې او ملايان يې د اقتصادي، اجتماعي، سياسي او کلتوري بنسټونو په راس کې درولي دي.

ليدل کيږي چې په ۹۹-۱۹۹۲ دوره کې د رباني –حکمتيار او طالبانو په وجود کې د دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم، دولتي تشکيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بشپړ اخوانی، اخواني - نژادي ،نژادی او ملایی تشکیل دی.

ددویم قوت بالقوه ماتې:

دریم قوت په بالقوه ډول اوس څه بریالی خو، په بالفعل ډول ښه مات او دویم قوت په بالفعل ډول ښه بریالی خو په بالقوه ډول څه مات او ددې ماتې عوامل په لاندې ډول دي:

* په اسلامی بنستپال کلتور باندې د ملي کلتور د بدلولو هڅې، د ملي ثقافت او کلتوري شتمنیو لوټ تالان، وهابي لامذهبي تشدد او لاس اچونې، اخواني سخت دریځي او دعقایدو تفتیش، ډېروچ ملایي سني مذهبي تعصب، په جوماتونو کې د حاضرۍ اچول او په دیني مدرسو باندې دعقلي او سیکولر ښوونځیو او پوهنځیو بدلول، اجباري ږیره، دښځو د کار او زده کړې مخنیوی او په پای کې دخلکو په اجتماعي - کلتوري ژوند کې په نورو ورته لاسوهنو سره، اسلامي بنستپالنه لګیاده په عام ډول افغان ملی کلتور او په ځانګړي ډول د پښتونولۍ یو داسی محافظه کار اجتماعی - سیاسي نظام چې لایې هم، د دین په ګډون، دژوند په ځینو کلتوري - سیاسي برخو کې دبلې ایډیالوژۍ برلاسي نده منلې [٤٩] په خپل ضد راپاروي.

* په زوره ددولتی - شخصي ځمکو په خپلولو سره په یوه لږ وخت (١٩٧٨-٩٧) کې دیوه نوي قوماندان - فیوډال دمنځ ته راغلي قشر په وړاندې دخلکو کرکه.

* له پیل پیل، ١٩٩٢ نه ، دپیښور دتړون په بنسټ، په افغانستان کې داسلامي دولت دمشر په توګه دیو تاجک تاکل او بیا په دویم پړاو کې په طالبانو پسې دپښتنو دتړلو ډپ تړول او تړول اسلامي بنستپالنې ته وتلی دی؛

* په هیواد کې دلومړي قوت د ماتې نه وروسته دسیاسی زعامت دخلا په ډکولو کې ددویم قوت پاتې راتلل.

* سیاسي استقلال، ملي واکمني ، دخاورې بشپړتیا او ملي اقتصاد ته ارزښت نه ورکول او په قومي - نژادي حوزو باندې دیوه موټي هیواد دویش پړه په لومړي قوت، کمونستي رادیکالیزم، برسیره په دویم قوت، اسلامي بنستپالنې هم راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

د دریم قوت تیوري:

نه یوازې دا چې، دریم قوت دخپلې غیر انقلابي طبعې له امله دعمل کومه انقلابي تیوري نلری، په افغانستان کې دیوه بشپړ دریم قوت دنشتوالي له کبله ددې قوت دریفورم کومه واحده تیوري هم په لاس کې نشته. د تیوری دانشتوالی په سیمه ییز او نړیوال کچ څه چې په ملي کچ هم دنشنلیزم دخام پخلي او یا نه پخلي او نه تبلور نتیجه ده. دنا پېیلو هېوادونو نړیوال غورځنګ او دسوسیال دموکراتانو نړیوال پیوستون په نړیوال کچ یو داسې سیاسي - ایډیالوژیک پیوستون منځ ته ندی راوستی چې په سیمه ییز کچ ورته سیاسي قوتونه وزیږوي.

په افغانستان کې هم دریم قوت په یوه بشپړ ګوندي - سیاسي او ایډیالوژیک، غیر دولتي بڼه کې وجود نلري. د دموکراسۍ په لسیزه کې لکه چې مخکې وویل شول دریم قوت یوازې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼو کې په ډیر کمزوری ایډیالوژیک او سازماني ډول منځ ته راغی. خو هغه هم دلومړي (۹۲-۱۹٦٤) او دویم قوت (۹۹-۱۹٦٤) دواړو له خوا وتکېده.

په دولتي بڼه کې نشنلیزم په دولسمه پېړۍ کې په خپل سیاسي - بشپړ تیا یي لومړي پړاو کې دلومړي پښتنانه نشنلیزم، په اتلسمه پېړۍ کې ددویم پښتانه نشنلیزم په بڼه کې او دافغان نشنلیزم په خپل دریم بشپړ تیایي پړاو کې دننني دریم غیر دولتي نیمګړي دریم قوت مندمات کړیدي. دافغان نشنلیزم په لاس جوړ افغان دولت هم په نړیوالو سیاسي کتارونو کې په یوه دریم کتار کې په پاتې کېدو، مثلاً دناپېیلو هیوادونو دیوه مؤسس غړي په توګه، پخپله دیوه دریم قوت حیثیت خپل کړی و. نو، که ننني دریم قوت هوښیاروي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يکارده دافغانستان دننني «سياسي جغرافيې»، «دولت» او «ټولنې» دجوړوونکي افغان نشنليزم څو سوه کلنه تاريخي تجربه خپل ننني سياسي جريان ته دحقانيت او مشروعيت سياسي سابقه او ددې سابقې په بنسټ، په افغاني هويت د دولت او ټولنې دفزيکي او معنوي بيا رغونې کار خپل سياسي حق وګڼي.

داځوله ۱۹٦۰ لسيزې څخه مخکې ؤ چې، په افغانستان کې دلومړي، دويم او دريم قوت دجوړيدو «ايډيالوژيک» بنسټونه منځ ته راغلل. خو په نوموړې لسيزه کې دخامې دموکراسۍ راتګ ددې درې واړو قوتونو لپاره خام «عملي» بنسټ جوړکړ. لومړی، لومړي قوت دکمونستي راډيکاليزم د دکتاتورۍ او ترور دنظام په توګه د دموکراسۍ له راتګ څخه په څوارلسو کلونو کې، او د دويم ځل لپاره دويم قوت، داسلامي بنسټپالنې دمذهبي دکتاتورۍ او ترروريزم ديوه نظام په توګه د دموکراسۍ له نوموړي راتګ څخه په ۲۸ کلونو کې سياسي قدرت ته په رسېدو، دخپلو انقلابي تيوريو دعمل ناکامه مظاهره وکړه.

په افغانستان کې دننني دريم سياسي قوت په بڼه کې دملي جريان تيوري په نورو ځانګړتياو برسيره، د «سياسي استقلال» او «ملي حاکميت» په دوو ډېرو مهمو بنسټونو له کمونستي او اسلامي راډيکاليزم څخه بيلېږي:

* «سياسي استقلال» دملي جريان يو داسې ملي ارزښت دی[۵۰] چې داجريان يې خپلو کې ددوو سره ورانو «استعماري» نظامونو، کيڼ کمونستي او ښي اسلامي راډيکاليزم نه ديوه «خپلواک» نظام په توګه بيلوي؛

* «ملي حاکميت» په يوه ملي جريان کې يو داسې بل بنسټيز ارزښت دی چې دخداي (ج) له حاکميت نه وروسته دخلکو دمسلم حق په توګه دهغه منل[۵۱] نه يوازې ملي جريان دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم د ترور او دکتاتورۍ له دوو نظامونو نه بيلوي، هغه ته يوه دموکراتيکه پيژندنه هم ورکوي؛

* دموکراسي، پارلماني سيستم او انتخابات، دسياسي ګوندونو تعدد، دبيان، عقيدې او عبادت آزادي[۵۲] دملي حاکميت عملي چارې دي چې ملي جريان ته دننني دريم قوت په بڼه کې ملي اعتبار او مشروعيت ورکوي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

* افغانستان د يو خپلواک، افغان او اسلامي هيواد په توګه او د افغانستان دولت چې د بنسټ ډبره يې اعليحضرت احمد شاه بابا ايښودې ده، يو «افغان» دولت منل [٥٣] د ملي جريان نوري بنستيزې نښې او غوښتنې دي.

* برسېره په دې، د دولت «افغاني» هويت ته په احترام سره په افغان سياست کې، په هره سطحه چې وي، پرته له قومي، ژبني، مذهبي او سيمه ييز توپير څخه د ټولو قومونو برخه اخيستل او د هغوی د حقوقو خوندي ساتل، د دريم قوت نورې غوښتنې دي [٥٤].

په افغانستان کې د يو موټي دريم قوت د نشتوالي له امله نشي کيداي د دې قوت بشپړه تيوري توضيح شي. خو، له ١٩٦٤ څخه، د دې قوت د جوړوونکو توکو توضيح او تشريح به د لومړي قوت د ماتېدو (١٩٩٢) نه وروسته، په هېواد کې د ذعامت د راغلې ننني سياسي خلا د ډکولو لپاره د دې قوت بالقوه او بالفعل استعداد څه ناڅه روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درېيم قوت جوړوونکي توکي

۱-افغان ملت:

افغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) Afghan Social Democratic Party (Afghan Mellat) د۱۹٦٦ کال د مارچ په اتمه نېټه منځ ته راغی[٥٥]. ددې گوند ډېر مهم او ستراتېژیک شعار «یوموټی، پرمختللی، او لوی افغانستان»[٥٦] ؤ. داگوند چې دلوی ځښتن د حاکمیت نه وروسته د ملت په حاکمیت عقیده لري[٥٧] دسیاسي دموکراسی، پارلماني سیستم او انتخاباتو غوښتونکی دی[٥٨]. په عمومي ډول ددې گوند اساسي سیاسي او اقتصادي غوښتنې د دموکراسۍ دلسیزې نه راواخله تر ۱۹۷۸ کال پورې «لوی افغانستان» او «سوسیال دموکراسي»[٥٩] وه.

افغان ملت د دموکراسۍ دلسیزې د درېيم قوت یوازینی ژوندی پاتې شوی سیاسي جریان دی. د درېيم قوت دې جریان تر ۱۹۷۸ کال پورې د افغانستان په ښاري او کلیوالي نفوس کې څه ناڅه ایډیالوژیک جلب وجذب وکړ. په دې لسیزه کې په افغانستان کې د درېيم قوت مورچل همدې گوند ونیوه.

د لوی افغانستان د ډېرې درندې ملي غوښتنې په پرتله ددې گوند سازماني او تشکیلاتي نظم او ضبط، چې تر ننه ددې گوند بنسټیزه ستونزه ده، ډېر کمزوری ؤ. په دې برسیره، د یوې عاملې رهبرۍ نشتوالی او کورنۍ ډلبازۍ ددې گوند دسیاسي او تشکیلاتي پرمختګ تور اساسي خنډونه دي.

د افغان ملت د «لوی افغانستان» ملي غوښتنه که په افغانستان کې د شلمې پېړۍ په دویمه نیمایي کې د خلکو د تاوده هرکلي سره مخامخ شوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په سیمه ییز کچ یې په افغانستان کې د دریم قوت د اساسي توکي ته ستراتیژیکی ستونزې وزیږولې او دا گوند یې د پخواني شوروي اتحاد، ایران او په تیره بیا د پاکستان په دښمنۍ ککړ کړ. په ۱۹۸۰ کال کې د دې گوند دیوه مشر له خوا په نوي ډهلي کې، د کابل حکومت په وړاندې دیوه جلا وطن حکومت د جوړېدو خبرې دا گوند لاد پاکستان په دښمنۍ واړاوه.

د دې گوند نشراتي اورگان افغان ملت د ۱۹۶۹ کال د جون د میاشتې په خپله دریمه گڼه کې له شوروي اتحاد نه د «پنجده» سیمه بېرته وغوښتنه [۶۰].

په ۱۹۶۶ کال کې دې گوند د «آزاد پښتونستان» غوښتنه وکړه [*۶۰].

سره لدې چې «لوی افغانستان» او «آزاد پښتونستان» دوه نامترادف سیاسي واقعیتونه دي خو بیاهم د دموکراسۍ په لسیزه کې «افغان ملت» د دریم قوت په توگه دلوی افغانستان غږ پورته کړ. بنایي د «پښتونستان مسئله» په هغه دوره کې د افغانستان د دولت او افغان ملت گډ غږ و. خو، «لوی افغانستان» یوازې د «افغان ملت» غوښتنه وه.

«افغان ملت» پدې اړه په ۷۸-۱۹۷۳ دوره کې غلی پاتې شو. له ۱۹۷۸ نه را وروسته د پښتونستان مسئله نور د دې گوند د سترو سیاسي غوښتنو په سرلیکونو کې رانغله. د افغان ملت د گوند د ۱۹۹۷ کال خپرې شوې مرامنامې د پښتونستان مسئلې ته په دې ډول گوته نیولې ده: «د سیمې د هېوادونو ځینې سرحدونه د اروپایي استعمار د لاسوهنې په اثر متضرر شویدي او پدې اساس په دې سیمه کې د ځینو هیوادونو ترمنځ اساسي اختلافات شته دي [۶۱]. په هرحال، د پښتونستان د مسئلې په سرله دې گوند سره د پاکستان تاو تریخوالي هم په خپل وار په افغانستان کې د دریم قوت مورچل ورانه کړې ده.

دا دریم قوت برسېره پر افغانستان، دلته په پاکستان کې هم له ۱۹۷۸ څخه را پدې خوا تر همدا ننه د ډیر سخت سیاسي، اقتصادي فشار لاندې راغلی دی. د دې گوند ډیر مهم غړي زنداني، اعدام، ورک او ووژل شول. دې کار په افغانستان کې د اسلامي بنسټپالنې د پیاوړي کېدو او د ملي جریان له کمزوري کېدو سره ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۲ کال کې دې ګوند دافغان بحران دحل لپاره دملي متحدې جبهې دجوړېدو وړانديز وکړ[٦٢].

په ۱۹۸۷ کال کې ؤ چې، دې قوت دافغانستان دمسئلې دسياسي حل بديل وړاندې کړ[٦٣]. په ۱۹۸۹ کال کې يې دپاکستان په لاس دافغان بنسټپالو جوړ موقت ائتلافي حکومت يو غير ملي او ګوډاګي حکومت وباله[٦٤]. داکار په هغه وخت کې داسلامي سخت دريځو دسخت عکس العمل سره مخامخ شو.

دمجاهدينو دراولپنډۍ دموقت ائتلافي حکومت په ترديد کې دافغان ملت له خوا دخپرې شوې رسمي اعلاميې په ځواب کې دګلبدين حکمتيار دحزب اسلامي نشراتي اورګان «شهادت» په شديد الحنه اخطار[٦٥] دافغان ملت اوحزب اسلامي ترمنځ توده مطبوعاتي جګړه ونښته[٦٦]. دې مسئلې په هغه وخت کې افغان ملت له سختو امنيتي ستونزو سره مخ کړ.

دکيڼو او ښيو افراطي قوتونو په ضد ددې ګوند فرهنګي مبارزې او تبليغاتو ددريم قوت ديو بالقوه موقف غږ لې ترلې ژوندی وساته. په ۱۹۸۸ کال کې دافغان ملت دګوند نشراتي اورګان «افغان ملت» په خپلو دولسمه، ديارلسمه او څوارلسمه ګڼو کې[٦٧] ددريم قوت دواقعيت په هکله ځنې يادونې وکړې چې داسلامي بنسټپالو او سخت دريځو له سخت عکس العمل سره مخ شوې. دهغه وخت دمجاهدينو د موقت ائتلافي حکومت نشراتي اورګان د«سباوون زېرې» دافغان ملت جريدې دنومووړې ليکنې په ځواب کې دريم قوت په ډېر شدت وغانده[٦٨]. په دريم قوت دافغان ملت دګوند او دراولپنډۍ دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت ترمنځ هم يوه تونده مطبوعاتي جګړه ونښته.[٦٩]

له کمونستي او اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې سره دسياسي او کلتوري لاس اچولو دتجربو له مخې نن سبا داګوند په افغانستان کې ددريم قوت د جوړېدو بالفعل نه، خو، يوځه ناځه بالقوه استعداد ګڼل کېدای شي.

په ټولنه کې ددې ګوند ايډيالوژيک نفوذ، دتشکيلاتي اوسازماني کړيو او ګوندي کدرونو شته والي په يوه بالفعل قوت باندې ددې ګوند دبدلېدو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاملرنې وړ بالقوه انرژي ده.

داګوند دګوندي مرکو، جرګه ګیو، جرګو اود تشکیلاتي ارتباط دسره نښتو کړیو له لارې له ښاري اوکلیوالي نفوس سره تړلی دی. دتېرو درې دېرش کلونو راهیسې دې ګوند په پښتنو سیمو کې ډېر جلب اوجذب کړی دی. دې ګوند په ۱۹۸۸ کال کې په غیر رسمي ډول دخپلو غړو شمېر اوه دېرش زره تنه وښود(۷۰). خو داعدد ددې ګوند دغړو اصلي شمار نشي ښودلای. په پېښور کې ددې ګوند د ۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو په دوو ګوندي کنګرو کې دمتناسبې نمایندګۍ داصل له مخې دهرو لسو ګډون کوونکو کدري غړو په سر دیوه تن په ګډون دنومړو کلونو په کنګرو کې په ترتیب سره ۳۹۰(۷۱) او نژدې ۳۰۲(۷۲) ګوندي کدرونو ګډون کړي وو. خو دا ارقام بیاهم ددې ګوند دغړو رښتینی شمېر نه ښيي.

سره لدې چې نننی غربي ډوله ګوندي دموکراسۍ ددې ګوند پروني شرقي ډوله تشکیلاتي سیستم لاسست او خوزولی، بیاهم دښتو تشکیلاتي کړیو اوددې کړیو له لارې دګوند اوخلکو ترمنځ څه ناڅه جوړه ارتباطي شبکه دننني درېیم قوت په نورو جوړوونکو توکوکې له سره نه لیدل کېږي. ددې ګوند تشکیلاتي او سازماني شبکې ته نوې ساه ورکول اوباهم له بېخ اوبنسټه دیوه وسپنیز تشکیلاتي او سازماني جوړښت منځ ته راوستل نه یوازې ددې ګوند، بلکې ددریم قوت دجوړېدو لپاره ارزښت لري.

۲-یوه ایډیالوژیکه هسته:

ددرېیم قوت په بېخ او بنسټ کې به دیوې ایډیالوژیکې - سازماني هستې شته والی، په یوه سره اوبدلی سیاسي - پوځي قوت باندې ددرېیم قوت په بدلولو برسېره، ددې قوت دربښتیني بالفعل استعداد ضمانت هم وکړي.

درېیم قوت کېدای شي دشکل له مخې یوه ائتلافي بڼه ولري. خو، دماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت وي. دیوه ایډیالوژیک نظام دنشتوالي په صورت کې به ددې قوت مهم جوړوونکي توکي په پوچو کارتوسو بدلېږي. بیا به داسلامي پښتنېالني اوسخت دریځو دراغورځولو له پاره ددرېیم قوت بدیل ډومره کمزوری شي چې بیا رغونه به یې دمشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دږبرزور بحران سره مخ وي.

يو پياوړی او له سره په يوه سازماني بنسټ سنبال افغان ملت کېدای شي ديوه بالفعل دريم قوت دايډيالوژيکي سازماني هستې کار ورکړي. د دريم قوت په ټولو جوړوونکو بالقوه سياسي توکو کې افغان ملت د مبارزې د درې ډېرش کلنې تشکيلاتي، سياسي او ايډيالوژيکي سابقې له مخې د دې دندې يو مناسب توکی دی.

افغان ملت په افغان بحران کې د دريم قوت د جوړوونکو له ټنينو توکو سره ان له پرون او آبل پرون نه اشنا پاتې شوی دی. افغان ملت له هرچانه مخکې د افغان بحران د حل لپاره د دريم قوت د جوړېدو وړانديز کړيدی. افغان ملت تل له باچا او پير سره ښه رابطه درلودلې او په افغان بحران کې يې د لويې جرگې او باچا رول تائيد کړی دی. داخو افغان ملت و چې له روسي پوځ او په کابل کې يې د خلق - پرچم له حکومت سره د جگړې د پيل په کلونو کې د پير محاذ ته پوځي او تشکيلاتي اوږه ورکړه. پير ښايي دا واقعيت هيڅکله له ياده ونه باسي. د دريم قوت د جوړېدو په لاره کې به د پير د روحاني او د يوه موټي افغان ملت د سازماني - ايډيالوژيک قوتونو التقاطي هلې ځلې په هرحال د دريم قوت په گټه تمامې شي. خو، د يوه شيندلي ټنني افغان ملت په صورت کې به دا گټه يوازې د محاذ وي.

افغان ملت لومړی په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې، بيا په ۹۲-۱۹۷۸ او بيا آن ترننه پورې د باچا په ضد کوم سياسي فعاليت نه دی کړی. په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې د افغان ملت مبارزه د وخت د حکومتونو په ضد وه. نو باچا ښايي د يو بالفعل دريم قوت په جوړېدو کې د افغان ملت په اهميت او افغان ملت ته د خپل ضرورت واقعيت درک کړی وي. باچا بايد په خپل وجود کې د دريم قوت د جوړيدو په اهميت، بيا د يوه سازماني - ايډيالوژيک قوت په توگه د دې قوت د جوړېدو په ضرورت او اهميت او بيا هم افغان ملت ته د دې سازماني او ايډيالوژيکي جوړونې د دندې د ورسپارلو په ضرورت پوه وي.

PROPERTY ACKU 82383

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د درېيم قوت د تصوف اړخ

پېر:

تصوف په افغانستان کې د اسلام د ټولنيزې ستنې رول لوبولی دی[۷۳]. د تصوف د نقشبنديه او قادريه دوه پياوړې څانګې په افغانستان کې د پېړيو پېړيو راهيسې له دولتي رسمي موسساتو نه آزادې خوپياوړې ولسي موقف لري. همدې پياوړتيا افغان دولتونه درولي اوغورځولي دي. په ۱۹۲۹ کې د شاه امان الله د دولت په غورځولو، او ورپسې د سقاو د زوي او محمد نادر خان (۱۹۲۹-۳۳) د حکومتونو په درولو کې د نقشبنديه طريقې د مشر حضرت شوربازار (مجددي) د فتوې ګانو لاس و[۷٤].

دولتونو په ټولنه کې د روحانيت د بېخځن نفوذ له مخې هغوی ته د مهمو دولتي پوستونو په ورکولو د هغوی ننګه تر لاسه کوله. د دموکراسۍ د لسيزې نه مخکې د باچا په سلطنت کې روحاني کورنيو، مشرانو او ساداتو په سلو کې ۱۶،٤ او پدې لسيزه (۱۹٦٤-۷۳) کې په سلو کې ۳،۳ غټ دولتي پوستونه اخيستي وو[۷۵].

دافغانستان د ملي اسلامي محاذ National Islamic Front of Afghanistan د مشر پير سيد احمد ګيلاني کورنۍ د قادريه او د افغانستان د نجات د ملي جبهې National Liberation Front of Afghanistan د مشر صبغت الله مجددي کورنۍ د نقشبنديه طريقې مشري لري. ددې دوو مشرانو بېخځن روحاني شخصيت دلته په پاکستان کې د دوی د تنظيمونو په جوړولو کې لدوی سره مرسته وکړه.

د خلق-پرچم حکومت او روسانو سره د جګړې په دوره (۱۹۷۸-۸۸-۹۲) کې د درېيم قوت موقف پدې دوو تنظيمونو ونيول شو. خود حضرت «جبهې» په افغانستان کې د يو رښتيني درېيم قوت سياستونو ته انعکاس ورنکړ. دا تنظيم د «محاذ» او د مولوي محمد نبي محمدي د «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» په څېر د دري ګوني اتحاد (منځ مهالي اتحاد) غړی و. حضرتان، د حضرت مريدان، پخواني بيروکراتان، ولسي مشران او يو شمېر روښانفکران د حضرت د تنظيم غړي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت یو اخواني ډوله په اصطلاح معتدل روحاني مشرؤ. سره لدې چې افغان اسلامي بنستپالو پرې هېڅکله هم سیاسي اعتبار نه درلوده. خو، ده تل په افغان بحران کې د ملي جریان مخه نیوله. د «پیر» او «محمدي» په څېر، «حضرت» هم په افغانستان کې د شرعي دانفاذ غوښتونکی او د افغانستان د مسئلې په حل کې یې د پخواني باچا محمد ظاهر رول تائیداوه. په همدې ډول یې، د پیر غوندې، افغان سیاست ته د «شاه» نه، خود مشرۍ په رول کې د هغه د بیا راستنېدو غوښتنه هم کوله[٧٦]. خو په ١٩٩٢ کال د مجاهدینو د اسلامي دولت مشرۍ ته په رسېدو یې پخواني باچا له یاده ووت.

د اسلامي بنستپالنې په ګټه او د ملي جریان په ضد، حضرت له افغان ملت سره جوړ نه و. په ١٩٨٩ کال کې د راولپنډۍ د مشورتي شورۍ د موقت ائتلافي حکومت او په ١٩٩٢ کال کې د پېښور د تړون پر اساس په کابل کې د مجاهدینو د اسلامي دولت د مشر په تاکل کېدو سره، اسلامي بنستپالو او سخت دریځو ته ډېر ښه د ملي جریان په ضد استعمال او درېیم قوت یې د ده په بنه کې نوم بدي کړ.

حضرت او س د کوم تنظیم خاوند ندی. د ده تنظیم هم د ١٩٩٢ کال نه راپدې خوا له منځه لاړ دی. حضرت د درېیم قوت په جوړولو کې مثبت نه، خو منفي رول لوبولی شي. د حضرت روحاني نفوذ د پخوا په پرتله ډېر راښکته شوی دی. په سیمه کې په عمومي توګه د تصوف د نویو مرشدینو په راپیدا کېدو سره د تصوف لرغوني پیران او مشران کرار کرار خپل لرغوني نفوذ له لاسه ورکوي. خو، په عمومي توګه د افغان ټولنې د محافظه کارې روحاني طبعې له مخې ښایي حضرت د درېیم قوت د کومې پرزې ځای ونیسي.

د افغانستان ملي اسلامي محاذ د افغان سیاست په ٩٢-١٩٧٨ دوره کې دیوه بالقوه درېیم قوت یو محافظه کار ممثل، په پاکستان کې د جوړو شوو تنظیمونو د درې ګوني اتحاد غړی او له ١٩٩٢ کال نه راپدې خوا دیو درېیم بالفعل قوت د جوړولو له محرکینو څخه په اصطلاح یو محرک دی.

داخو د درې ګوني اتحاد دیوه وتلي غړي په توګه د محاذ په وجود کې هم و چې، د زښته ډېرو پوځي، سیاسي امکاناتو سره سره، بیا هم درېیم قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې بالفعل نه بلکې یو بالقوه قوت پاتې شو. خوهم یې په دې اوهم یې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې، یعنې په کابل کې یې دخلق-پرچم دحکومت تر سقوط اوبیا دطالبانو تر پوځي-سیاسي عروجه پورې دیوه بې زړه او محافظه کار سیاست په لوبولو دافغان بنستپالو په تېره بیا په کابل کې دشمال ائتلاف دحکومت په ترکیب کې په پاتې کېدو یې، ددرېیم قوت اوبه داسلامي نژادگر راډیکالیزم په ژرنده تویې کړې. محاذ، تر ډېره څه چې، ښکاري، ان تر ننه، دشمال ائتلاف دسیاستونو سره کوم ځانګړی او ښکاره اختلاف سره لدې چې نه ښیي، ددې ائتلاف دسیاستونو ښکار شوی هم دی.

سره لدې ټولو، محاذ دپیر په وجود کې په افغانستان کې دیوه رښتیني، غیر روحاني، مسلمان او ملي جریان دقحط الرجال په نتیجه کې هم پرون اوهم همدانن ددرېیم قوت یو مهم بالقوه توکی پاتې شویدی. له همدې کبله پیر سیداحمد گیلاني برسېره پرخپل روحاني نفوذ، دیوه ملي رسوخ څخه هم برخمن دی.

دمحاذ غړي هم دافغان پخوانیو دولتونو بیروکراتان او لوړ رتبه مامورین، متقاعد پوځیان، مخور ولسي مشران، پخپله دپیرصاحب باسواده اوبې سواده مریدان او یو زیات شمېر روښانفکران دي. محاذ کوم ځانګړی گوندي تشکیل نلري. په ۱۹۹۲ کې هڅه وشوه چې دافغان ملت داساسنامې له مخې په محاذ کې یو گوندي ډوله تشکیلاتي سیستم منځ ته راشي. خود محاذ ځینو ولسي او لیبرال ډوله مشرانو داحرکت په پښو وواهه.

٤- ددرېیم قوت مذهبي اړخ:

مولوي محمد نبي محمدي دپخواني باچا دپارلمان غړی یو سنتي اونیمه معتدل ملا دی، چې له ۱۹۷۸ کال نه یې په پاکستان کې دافغان جهادي اوو تنظیمونو په ترکیب کې دخپل تنظیم «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» مشري کوله. دده تنظیم لومړی دغیر بنستپالو، منځمهالو، سنتي او غیر سیاسي ملایانو نه جوړ شوي و. خو پدې تنظیم کې پرته په چنې، چټ، طالب، ملا، مولوي، مولانا او شیخ الحدیث، چې دده دتنظیم اصلي کارکونکي وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ناڅه سيکولر او دعقلي علومو فارغان هم ليدل کيده. د «محمدي» حرکت ددرې ګوني اتحاد دغړي په توګه دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې له روسانو او خلق-پرچم سره په جګړه کې ددرېيم قوت ديوه توکي ځاي نيولی و.

په ۱۹۹۲ کال، په کابل کې د جهادي تنظيمونو داسلامي دولت په جوړېدو سره دهغه تنظيم دصبغت الله مجددي اوبرهان الدين رباني په واکمنيو کې دوزارت څوڅوکې لاس ته وروړې. له ۱۹۹۲ کال نه را وروسته په افغانستان کې دقدرت په سر په خپلو کې د اسلامي سخت دريځو اوبنسټپالو په لويدلو سره هغه زيات زيات درباني په خواو. هغه يو، نيم غوندې محافظه کار ملا دی، چې دسياسي تصميم نيونې اوابتکار استعداد، صلاحيت او جرئت نلري.

ديوه بنسټپال خو غير (اخواني-وهابي) او ديوه معتدل خو غير سيکولر، له بنسټپالو سره دشرعي دانفاذ او له سلطنت غوښتونکو سره د «سلطنت او اسلام» په منځ کې دتوافق په سر ديوه جوړ[۷۷] ملا په توګه پخپله محمدي اويانور ښه معتدل ملايان او علماي کرام(Ulema) ددرېيم قوت ديوه توکي په توګه: په افغان سياست کې ددرېيم قوت دمذهبي اړخ دډکولو، ددې قوت په فتوی ګانو د مذهبي مهردلګولو اودبنسټپالنې اوسخت دريځی په خوله دبرغولي ايښودلو لپاره له نظره نشي غورځېدلای.

له ۱۹۷۸ راهيسې دکليوالي افغاني اوپاکستاني مدرسو دنيمه باسواده فارغانو نه نيولې ددې ملايي تنظيم پوره باسواده ملايانو ورو دسياسي اسلام اويه وچنبلې. ددرېيم قوت ديوه مذهبي توکي په توګه له اتيايمې لسيزې راهيسې د يوزيات شمير طالبانو اوملايانو په روزلو، دې تنظيم دطالبانو دبنسټپال اسلامي تحريک دننني پرسونل په برابرولو کې لوی لاس کړی دی. دطالبانو دمخالفينو په وړاندې دطالبانو دلا پياوړي کولو او هغوی ته دسياسي اعتبار په خاطر دلته، لکه مولانا فضل الرحمن، مولانا سميع الحق اودوی ته د ورته نورو پاکستاني سياسي ملايانو په هلو ځلو اودطالبانو دنورو پلوي شبکو دنفوذ له مخې داتنظيم په ۱۹۹۷ کې طالبانو ته تسليم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-لویه جرګه:

جرګه د پښتونولۍ یو عمومي قانون دی. د پښتونولۍ یوزیات شمېر مقررات د جرګې له لارې عملي کېږي. جرګه د مقننه، قضائیه او اجرائیه قوې په توګه [۷۸] دافغاني ټولنې سیاسي کلتور ګرځېدلی دی.

جرګه داشخاصو له خپلمنځي شخړو نه نیولې، دکورنیو، خېلونو او قومونو مسایل پرې کوي. کوچنۍ جرګې یامرکې کوچنۍ او لویې جرګې سترې ملي ستونزې حل کوي.

جرګې دیوه دولتي شوي رسمي ځواک په توګه په افغانستان کې د دولتي قدرت د عنعنوي مثلث په یوه راس کې ان تر ۱۹۹۲ کال پورې لاځای درلوده. مشرانو جرګه (Senate) او ولسي جرګه (National Assembly) په افغانستان کې د ملي پارلمان (National Parliament) یامقننه قوې د دوو جوړوونکو توکو په توګه په افغانستان کې د عنعنوي مرکو او جرګو یوه پرمختللې او دولتي شوې بڼه ده [۷۸*]. برسېره پر دې، دلویې جرګې په غونډو کې به پارلمان او قضائیه قوې د دووګډون کوونکو غړو په توګه برخه اخیستله [۷۹].

پدې مانا چې جرګه دیوه بېرته پاتې او قبایلي ژوند دیوې پدیدې په توګه نه، بلکې دیو ټولنیز او سیاسي کلتور په توګه د پخوانیو آریایانو نه نیولې د پرمختګ او تمدن سره اوږه په اوږه ترموږ رارسېدلې ده.

دافغانستان د ۱۹٦٤ کال داساسي قانون په ٤۵ ماده کې لویه جرګه دافغانستان دخلکو دستر قوت، واک او ارادې ښکارندویه موسسه وګڼل شوه [۸۰].

په عمومي توګه په تېرو څه باندې دوه نیمو پېړیو کې (۱۹۷٦-۹-۱۷۰۰) شل لویې جرګې په افغانستان کې داساسي قوانینو دجوړولو، تصویبولو، دافغان دولتونو د تاسیسولو او نورو ملي ستونزو دحل لپاره تدویر شوېدي [۸۱]. په بدو او سختو ورځو کې د تصمیم نیولو دیوې باصلاحیته ملي موسسې په توګه لویې جرګې دافغانستان په سیاسي تاریخ کې مهم رول لوبولی دی.

دمعاصر ملي تاریخ دځو لویو جرګو مثالونه خپله په خپله نن سبا لویې جرګې ته د دریم قوت په جوړولو کې بیا هم دیوې ملي باصلاحیته موسسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیثیت ورکوي: دکندهار په مانجه کې په ۱۷۰۹ کال دمیرویس نیکه لویه جرګه له صفوي استعمار سره دمقابلې او افغان دولت دجوړولو لپاره شوې وه [۸۲]. د ۱۷٤۷ کال لویې جرګې احمدشاه بابا دافغانستان باچا وټاکه [۸۳]. د ۱۹۲٤ کال لویې جرګې دهیواد اساسي قانون تصویب کړ [۸٤]. د ۱۹۲۸ کال لویې جرګې دوخت د دولت پرمختیایي پروګرامونه تصویب او تائید کړل [۸۵]. همدا راز د ۱۹٤۹ کال لویې جرګې دافغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په اړه دافغانستان د دولت دسیاستونو ننګه وکړه. همدې لویې جرګې د ۱۸۹۳ کال دډیورنډ تړون، دافغان او انګریز د ۱۹۰۵ او ۱۹۲۱ کلونو تړونونه او د ۱۹۱۹ کال دراولپنډۍ تړون اونور ټول هغه تړونونه فسخ کړل کوم چې دافغانستان او پاکستان ترمنځ په متنازع فیه ځمکو اړه درلوده [۸٦]. په ۱۹۵۵ کال کې لویې جرګې بیاهم د افغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په هکله دافغانستان د دولت سیاستونه تائید کړل [۸۷]. د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې دهمدې کال دهیواد مشهور اساسي قانون تصویب کړ [۸۸]. دمنځ مهالو جهادي تنظیمونو په ګډون افغان مهاجرو په پاکستان کې په ۱۹۸۰ او ۱۹۸۱ کې په ترتیب سره په پېښور او کوټه کې دافغانستان دمسئلې دحل لپاره دوه ممثلې لویې جرګې [۸۹] تدویر کړې. (دا ممثلې لویې جرګې دپاکستان دحکومت او افغان بنسټپالو جهادي تنظیمونو دسخت عکس العمل سره مخ شوې.)

لویه جرګه او نننی افغان سیاست:

داچې پخوا به (۱۹۷۸ نه وړاندې)، دلویو جرګو ګډون کوونکي معلوم ؤ نو دا باالقوه قوت به په آسانئ سره په یو ډول په یو بالفعل قوت بدلیده. دټولنې دهغه وخت دقومي جوړښت او شتو ټولنیزو حاکمو فیوډالي، نیمه فیوډالي مناسباتو په بنسټ به په ملي کچ د دولتونو له خوا دلویو جرګو په تدویر کې دګډون کوونکو د «حقانیت» او «مشروعیت» سوال حل و. په دې برسېره، دلویو جرګو دپریکړو تعمیل به هم دهیڅ ډول مشکل سره ځکه نه مخ کېده چې، جرګه ماران به دقضائیه قوې په حیث دقضایي واک، دمقننه قوې په حیث دستر قانوني واک او داجرائیه قوې په حیث به دغټ اجرایي واک لرونکي وو. خو اوس چې جګړې دافغانستان دټولنې قومي جوړښت مات او سره خوزولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو دجرګې «مشروعیت» ، دجرګه مارانو د «ټاکل کېدو» شرایط، اویا دجرګې دپریکړو د «عملي کولو» خبره دسوال سره مخ ده. داسلامي بنسټپالنې په سیاسي او ایډیالوژیک نفوذ برسیره چې په ټولنه کې د «سیاسي کلتور دیوې مهمې موسسې» [۹۰] په حیث دلویې جرګې په ځای یوشمېر اخواني -وهابي شوې بانفوذه څېرې، وسله وال اوسیاسي ملایان نن سبا د «حل وعقد» دشورا غیر افغاني او نا آشنا بدیل وړاندې کوي، په ټولنه کې دجګړې دمنفي عواقبو په نتیجه کې د نفوذ دعنعنوي اوپخوانیو محلي ستنو اوشخصیتونو دلویدلو اویا یې په څنګ کې ددې ډول نویو څېرو په منځ ته راتللو سره، دجرګه مارانود ټاکلو مسئله له یوې اودجرګې دحرکت د «عاملینو» [۹۱] دټاکلو مسئله له بلې خوا یوه جنجالي موضوع ګرځېدلې ده.

داسلامي بنسټپالو له دغه ډول کلتوري اوسیاسي نفوذ سره سره، بیاهم په «نظري» توګه دلویې جرګې قضایي، تقنیني اواجرایي قوت خوندي پاتې دي. خو، په «عملي» ډول، سره لدې چې دافغانستان دخلکو اکثریت، روښانفکره قشر، یوزیات شمېر معتدل ملایان،قومي مشران، اومخور شخصیتونه، پخواني بیروکراتان او نور دافغانستان دمسئلې دحل دلویې جرګې بدیل وړاندې کوي، بیاهم ددې جرګې تدویر، دتدویر ځای اودجرګې دپریکړو دتطبیق په لار کې ښکاره بنسټیزې ستونزې اوخنډونه شته دي، چې په هېڅ ډول له نظره نشي غورځېدلای. همدلته ده چې، دځو پرله پسي هڅونه وروسته دلویې جرګې دتدویر په هکله حتی ډېر لومړني مثبت نتایج هم لاس ته رانغلل. خو، د «نظري امکاناتو» او «عملي ستونزو» له شته والي سره سره، دلویې جرګې تدویر نه «اسان» اونه خو هم «نه کېدونکی» کاردی.

دیوې بریالۍ لویې جرګې په لارکې لېترلږه درې اساسي ستونزې شته: یوه افغان یوه دجرګې دموثریت په اړه دجرګې« مشروعیت یاحقانیت »اود جرګې« دپریکړو تعمیل » ددوو مهمو ستونزو په توګه ګڼلې دي [۹۲] . خو، پدې دوو ستونزو برسېره پخپله دجرګې دحرکت د «عاملینو» ټاکل هم دریمه ستونزه ده. همدا درې ستونزې دیوې بریالۍ لویې جرګې په لار کې پراته ښکاره اولوڅ خنډونه دي. دجرګې دتدویر ځای، مالي ستونزې، نور اونور هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیکي دي چې باید په نظر کې ونیول شي. په کار ده ، له اوسني بحران څخه د دربیم قوت په بدیل دافغانستان دایستلو لپاره د دې قوت شته بالقوه امکانات هر یو په خپل ځای اوښه استعمال شي. نو دلویې جرگې عاملین باید د دربیم قوت دیوه پیاوړي توکي په توگه لویه جرگه نوم بدې نکړي.

په بالفعل قوت باندې داوسني شته بالقوه دربیم قوت دبدلولو لپاره باید په افغانستان کې د دې قوت ټول بالقوه توکي په بالفعل قوتونو بدل شي. د شته بالقوه توکو څخه یوه هم لویه جرگه ده . دلویې جرگې د حرکت په عاملینو اتفاق، دلویې جرگې په گډون کوونکو یوه خوله کیدل او دلویې جرگې د پریکړو د عملي کولو لارې چارې په بالفعل قوت باندې د دې بالقوه توکي بدلېدل دي.

په بالفعل قوت باندې دلویې جرگې دبدلېدو په لار کې تراوسه څه ناڅه ناکامۍ هڅې شویدي:

دلویې جرگې د حرکت لومړۍ هڅه په اسلام آباد کې د۱۹۹۷ کال دجولای په میاشت کې دڅه ناڅه اتیاتنو مخورو افغانانو، قومي متنفذینو ، روحاني شخصیتونو، دیني عالمانو، جهادي قوماندانانو، او دلوړو زده کړو خاوندانو په غونډه پیل شوه.

په بالقوه اوبالفعل حالت باندې د جرگې دحرکت دعاملینو په پوهه باندې، چې گواکې دجرگې عاملینو به دلویې جرگې ټول لومړني پړاوونه، دهغې دبالقوه استعداد څېړل اوپه بالفعل قوت باندې دهغې دبدلېدو لارې گودرې څېړلي وي اوبیا دې یې داحرکت له اسلام آباد نه پیل کړی وی، شک شته. اصلاً اسلام آباد دلویې جرگې دحرکت دپیل ښه تیکی نه و. دښکاره معیارونو له مخې دگډون کوونکو نه رابلل دجرگې «مشروعیت» له بحران سره مخ کړی ؤ.

داسلام آباد له غونډې نه دوه اونۍ وروسته دشمال ائتلاف په ابتکار دجرگې عاملینو په فرانکفورت کې یوه بله دیارلس کسیزه غونډه جوړه کړه. داسلام آباد دغونډې دتخریب په دود دې غونډې دافغانستان د مسئلې لپاره دلویې جرگې په ځای دحل کومه بله لار لټوله[۹۳]. دفرانکفورت په غونډه کې دشمال ائتلاف په گډون برسېره، دپخواني باچا استازي هم گډون وکړ.

دفرانکفورت دغونډې مالي امکانات دیونیکال دتیلو امریکایي کمپنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر کړي وو. ددې غونډې عاملين دقوماندان مسعود په بڼه کې شورای نظار، شمال ائتلاف يامتحده جبهه، يونيکال اودباچا استازی و.

لدې غونډې وروسته، په همدې کال دلويې جرګې دحرکت دربيمه غونډه په استانبول کې دشمال ائتلاف اويونيکال په ګډمالي لګښت جوړه شوه(۹۴). دا غونډه هم دفرانکفورت دغونډې په څېر دلويې جرګې دحرکت په وړاندې يوه داسې کودتا وه چې شمال ائتلاف يې طراح، باچا اودجرګې وړاندېني عاملين يې کودتاچيان وو.

په قومي تعصب باندې داستانبول دغونډې ولاړ بنسټ، يوه هم دپښتنو له سيمو نه په انفرادي ډول دګډون کوونکو درابللو پريکړه وه نه دتنظيمونو، سازمانونو، قومي ياغير قومي ټولنو په نوم. داسې پريکړه چې له شمال نه يې ګډون کوونکي دشمال ائتلاف په نوم رابلل(۹۵).

په لنډ ډول وېلای شو، چې دلويې جرګې حرکت په افغانستان کې ددواړو جګړه مارو قدرتونو، دشمال ائتلاف دنژاد پالنې اوطالبانو داسلامي بنسټپالنې له خوا په پښو وهل کېږي: په يوځي بنسټ پپالوړي، خوله سياسي پلوه کمزوري طالبان دلويې جرګې سياسي قوت دځان په ضد پياوړی ګواښ ګڼي او مسعود په ډېر مهارت، دځان په ګټه دلويې جرګې دملي قوت داستعمال په لټه کې دی.

پدې ناکامواوياخامو هڅو برسېره، بياهم دشمال ائتلاف په ابتکار اودباچا داستازې په ګډون د۱۹۹۸ کال دجولای دمياشتې دبن غونډه دجرګې دهمدې عاملينو له خوا د ۱۸۰ تنو په ګډون جوړه شوه. دجرګې دحرکت داغونډه د«مشروعيت» په بحران برسېره، دتصميم اوپريکړو په بحران هم اخته وه.

داسې ښکاره دلايل لا نشته چې ګواکې پورتنۍ څلور هڅې دې دباچا دسږکال دروم دغونډې (جولای ۱۹۹۹) دازميښت لومړنۍ غونډې وبلل شي. پدې مانا چې د دربيم قوت يو بالقوه توکی، لويه جرګه، به ددې قوت دبل بالقوه توکي، باچا، دبالفعل کولو لپاره په کار لوېدلې وي.

خو، قوماندان مسعود له خپل يوځي قوت سره، د ننني دربيم بالقوه قوت ددوومهمو توکو، لويې جرګې اوباچا، دسياسي زور په يوځای کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي د دريیم قوت بل پياوړى مخالف پوځي قوت ، د طالبانو متعصبه اسلامي بنسټپالنه، په افغان سياسي ډگر کې يوازې او ميدان وگټي.

٦-پخواني باچا:

۸۵ کلن باچا محمد ظاهر (۱۹۷۳-۱۹۳۳) په افغانستان کې د دريیم قوت يو ډير مهم غير پوځي، خو سياسي عنصر دى. د دريیم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې د باچا غوره والى، په افغان ولس کې تولوته دهغه منلې شخصيت او محبوبيت دى. سره لدې چې، نن سبا په افغان سياست کې يو شمير دخيلې ، سياسي ، پوځي حلقې او د اسلامي بنسټپالنې جگړه مار پوځي قوت د باچا د بيارا گرځيدو سره جوړ ندي، خو بيا هم باچا په عام ډول په پښتنو برسيره په غير پښتنو کې هم محبوبيت لري.

له سياسي پلوه د محمد نادرخان د سلطنت (۱۹۳۳-۱۹۲۹) له پيل نه د اسلام، افغانيت او تمدن يو (نامتناسب) ترکيب د دولت د ايډيالوژۍ په توگه ومنل شو. د محمد ظاهر د باچاهۍ په ټوله دوره کې دا ترکيب تعقيب او بيا چې کله د سلطنت په وروستيو لسو کلونو کې د باچا لاس پياوړى شو، نو پدې درې اصولو برسيره د موکراسي هم د يوه مهم سياسي اصل په توگه د دولت په پورتنۍ ايډيالوژۍ کې ځاى ونيو (۹۶)، همدلته ده چې «ملي گرايي» او «د موکراسي» د باچا د سلطنت ميراث گڼل کيږي (۹۷).

په ۱۹۷۳ کې و چې باچا د يوې پوځي کودتا په نتيجه کې له سلطنت څخه گوښه کړاى شو. په ۱۹۷۸ کې د خلق-پرچم د حکومت او بيا په ۱۹۷۹ کال په افغانستان باندې د روسانو د پوځي يرغل څخه راپدې خوا باچا کله کله په افغان سياست کې د برخې اخيستلو يوه نيمه سياسي هڅه کړيده.

په پاکستان کې د افغان مهاجرو په کمپونو کې په ۲۰۰۰۰ کسانو کې د افغان اطلاعاتي مرکز Afghan Information Center (AIC) د ۱۹۸۷ کال د يوې عمرمي سروې له مخې د پخواني باچا ، د تنظيمونو د مشرانو او قوماندانانو پلويان په لاندې ډول وو (۹۸):

-د پخواني باچا (محمد ظاهر) پلويان: ۱٤۳۳ کسان (۷۱,۶۵٪).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دیوه خالص اسلامي دولت پلویان: ۰ ۲۵ کسان (۰ ۱۲،۵ ٪).
-دیوه مسلمان افغان (هرڅوک چې وي) پلویان: ۲۰۶ کسان (۱۰،۳۰ ٪).
-دجهادي قوماندانانو:
دمسعود، عبدالحق، فرید، حقاني پلویان: ۳۵ کسان (۱،۷۵ ٪)
دجهادي تنظیمونو مشران:
دپیر سیداحمد ګیلاني، مولوي محمدي، پروفیسر رباني، انجنیر حکمتیار او نورو پلویان: ۹ کسان (۰،۴۵ ٪)
هغو کسانو چې نظر نه ؤ ورکړی: ۶۷ کسان (۳،۳۵ ٪)
ټول .... ۲،۰۰۰ کسان (۱۰۰ په سلو کې).
ښکاره ده چې، دباچا پلویان له ټولو زیات وو.

په ۱۹۸۱ - ۱۹۸۰ کلونو کې افغان مهاجرو دوه ځلي په پېښور او کوټه کې، دمګلو لویو جرګو په ترڅ کې دافغانستان دبحران دسیاسي حل لپاره دباچا په بیا راستنېدو ټینګار وکړ[۹۹]. خود یوې محافظه کارې طبعې او دافغان بنسټپالو له خوا د جګړې دانحصار له وجې، باچا په افغان سیاست کې زیاته علاقه ونښوده.

باچا یوازې او یوازې او هغه هم کله کله دیومنځګړي په توګه دځینو اعلامیو په صدور په افغان سیاست کې خپل رول خلکو ته په یاداوه. خو، کله چې په ۱۹۹۲ کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) دحکومت دسقوط نه وروسته په افغانستان کې دقدرت سیاسي خلا منځ ته راغله او دویم قوت افغان اسلامي بنسټپالي دسیاسي قدرت په سر په خپلو کې سره ولویدل، په افغان سیاست کې دباچا په رول اړوند ملي، سیمه ییزاو نړیوال قوتونه لا ښه پوه شول.

په ۱۹۹٤ کال، دافغانستان پوځي - سیاسي ډګر ته دطالبانو په راتللو، دباچا نوم بیا را ژوندی شو. فکر کېده چې طالبان دباچا عسکرد ي او باچاهم، وېل کېږي، په طالبانو غولیدلی و.

دافغانستان نشنلستانو او منځ مهالو قوتونو، دېېلو بېلو قومونو اکثرو مشرانو او عام ولس دباچا دبیا راستنېدو ضرورت وخت په وخت تائید کړیدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو باچا کوم ځانګړی سیاسي - پوځي سازمان یو هم نه درلود. دري ګوني اتحاد، دافغان ملت ګوند، آزادو شخصیتونو، کوچنیو سیاسي کړیو او سرچینو، ځینو سیمه ییزو او نړیوالو محافلو وخت په وخت له باچا سره تماس نیوه او هغه یې په افغان سیاست کې وندې اخیستلو ته هڅاوه. خو د باچا دهلو ځلو تېزوالی او مستقیمه برخه اخیستنه د ۱۹۹۷ کال داګست د میاشتې په وروستیو کې، د طالبانو په لاس د جلال آباد د سقوط نه وروسته، افغانستان ته دهغه دراتګ په اعلان پیل او بیا په همدې کال کې دلویې جرګې د حرکت د فرانکفورت او استانبول په دوو مقدماتي غونډو کې د هغه د استازي په ګډون تعقیب شو. سره لدې چې افغانستان ته دهغه دورتګ بې وخته اعلان له یوې خوا او په دوو نومړو غونډو کې دهغه د استازي ګډون له بلې خوا د هېواد د سیاسي - پوځي وضعې نه دباچا د دفتر د غلط استنباط له مخې د باچا اعتبار راښکته کړ؛ خو بیا هم دې درې واړو هڅو په افغان سیاست کې د باچا دډار او مضمرې محافظه کارۍ کنګل مات کړ.

د ۱۹۹۷ کال داګست په وروستیو کې د طالبانو له خوا د جلال آباد له نیولو نه دوه ورځې وروسته د باچا دفتر، هېواد ته دهغه د ډېر ژر ورستنېدو اعلان وکړ. باچا فکر کړی و چې، طالبان په رښتیا هم دده د بې معاشه عسکرو په توګه دهغه لپاره جګړه کوي. طالبانو هم په ولس کې د باچا له نفوذ څخه په ګټه اخیستو دخپلو پوځي پرمختګونو لمن آن تر کابله وغزوله.

له افغانستان څخه د روسانو له وتلو نه وروسته دا لومړي ځل و، چې د طالبانو له خوا د جلال آباد په نیولو د افغانستان د مسئلې د پوځي حل امکان پیاوړی شو[(۱۰۰)]. نو بیا په دومره وړونکي پوځي موقف کې باچا ته د «امارت» دور کولو شاته د طالبانو کوم منطق پروت و؟ دا ټول او ټول په افغانستان کې د شته سیاسي - پوځي واقعیتونو او دیوه بنسټپال اسلامي تحریک له متن او غوښتنو څخه د باچا او دهغه د مشاورینو بې خبري ده.

برسیره پردې، دامریکې په کانګرس کې د کالیفورنیا دیوه وکیل روربکر له یوې شخصي سیاسي هڅې سره، چې غوښتل یې دایران په ابتکار د «رباني - حکمتیار» د حکومت د جوړېدو په وړاندې د باچا پره ولوېږي؛ په پښتنو کې د باچا د محبوبیت له سیاسي قوت، په تاجکو او ازبکو کې په ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسعود او دوستم ددوو پوځي قوتونو څخه دافغانستان لپاره د زعامت د يوه مثلث په جوړولو افغانستان داسلامي بنسټپالني له شرنه وژغوري[۱۰۱]، دباچا موافقه دهغه بله سياسي تيروتنه ښيي.

په داسې حال کې چې دازبکو او هزاره گانو پوځي قوتونه له پښو لوېدلي دي، دطالبانو اسلامي بنسټپالنې ديوه ورځ په ورځ پرمختلونکي اود مسعود نژاد پالنې ديوه ورځ په ورځ په شاتلونکي دوو بې ثباتو پوځي قوتونو په توگه، چې په ترتيب سره نن سبا دهېواد په سلو کې څه ناڅه ۸۵ او ۱۵ پراخوالي کنترولوي، هېواد ديوه بدلېدونکي پوځي-سياسي حالت سره مخ کړيدی. نو، باچا بايد په هيواد باندې ددغسې يوه کيفي اوکمي پوځي-سياسي حاکميت په بنسټ چې د پښتنو د مطلق اکثريت، ازبکو، ترکمنو او هزاره گانو سيمې دطالبانو او دتاجکو اوڅه پښتنو گډې سيمې دقوماندان مسعود دکنټرول لاندې دي، ددرېيم قوت ديوه مهم او عامل توکي په توگه ددرېيم بالفعل قوت دجوړولو دلنډې او اوږدې مودې ستراتيژي عياره او جوړه کړي.

دمسعود دپوځي قوت په بنسټ له هغه سره دباچا يووالى نه يوازې دباچا کسرشان دی، بلکې دطالبانو داسلامي بنسټپالنې په وړاندې يو پياوړی سياسي - پوځي مقاومت هم نشي جوړولی. د قوماندان مسعود له پوځي قوت سره دباچا ائتلاف يوازې او يوازې دمسعود يو غټ سياسي بريالیتوب گڼل کېدای شي نه دباچا پوځي ابتکار. په خپله اوسنۍ مشورتي حلقه کې په پاتې کېدو سره به، قوماندان مسعود له باچا نه دهغې زينې کار واخلي چې له ختلو وروسته به يې راغورځوي.

په افغانستان کې په نژادي بنسټونو او دبېلتانه په غوښتنو له ولاړ شمال ائتلاف اودطالبانو دمتعصبې اسلامي بنسټپالنې له شرنه دخلاصون، په افغانستان کې دزعامت د سياسي خلا دډکولو، دسياسي استقلال دبيا اعادې، دملي واکمنۍ اودخاورې دبشپړتيا لپاره درېيم بالفعل قوت په يوازې سياسي هلو ځلو نشي جوړېدای. ددومره غټو ملي اهدافو اعاده په يوازې سياسي قوت نشي کېدای. ديوه بالفعل سياسي -پوځي درېيم قوت دجوړېدو نه پرته داقوت بې مانا دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبالفعل درېیم قوت ټول جوړوونکي توکي په عام او باچا په ځانګړي ډول باید په دې واقعیت پوه شي چې، د یو غیر پوځي - سیاسي ، یوازې سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي -پوځي واقعیتونو او نویو قومي غوښتنو څخه بې خبري او دیوه متمم په توګه له درېیم «سیاسي» قوت سره د مسعود د «پوځي» قوت یو ځای کول اولدې لارې یو بالفعل درېیم قوت جوړول په افغانستان کې د ملي جریان اود ربښتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

داسلامي بنستپالنې په پوځي قوت هم له سره باور نشي کېدای. په افغانستان کې یوازې او یوازې دنژاد پالنې او اسلامي بنستپالنې د دواړو جګړه مارو پوځي قوتونو په ویلې کولو (له هرې لارې چې کېږي) د یو بالفعل درېیم قوت دجوړېدو لار اواریدای شي.

باچا باید د درېیم قوت ټول جوړوونکي اساسي توکي، لویه جرګه، پیر، دافغان ملت ګوند، او ددې په څنګ کې آزادې ملي حلقې، ملي شخصیتونه، دروشنفکرانو استازي، دټولو قومونو مشران، وطنپال روحانیون او ملایان، ټول په یوه «افغاني» بنسټ دیوه اوېدلي ملي سازمان په توګه یوموټی کړي. خوله دې سره سره، د درېیم قوت د تشکیلاتي او ایدیالوژیک یووالي او په هیواد کې دملي ایډیالوژۍ د تعمیم په خاطر دیوې ایډیالوژیکي-سازماني هستې موجودیت دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې هېڅکله هم له نظره نشي غورځېدلای.

په خته پښتون خو په کلتوري لحاظ تاجک باچا د دریم قوت دجوړېدو لپاره له بل هرچانه زیات مستعد قوت دی. دوینې او ژبې دا ډول ګډون او التقاطي تشخص باچا ته نن سبا په افغان سیاست کې یو بې ساري امکان ورکړی دی. خو دباچا دپروني څلوېښت کلن سلطنت دخامې ډموکراسۍ دلسیزې او د تېرو دوه نیمو لسیزو دجګړې اود افغانستان د قومي جوړښت دپروني نسبي کوشېرونو دختلو په نتیجه کې له منځه تللی ملي پیوستون ښيي چې:

غیر پښتانه غټ او کوچني اقلیتونه اود کلتوري ستم لاندې پښتون اکثریت نه غواړي چې د دوی سیاسي او کلتوري حقوق دې بیا هم ټول د دربار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو او دربار ته د نږدې تاجکو د انحصار غوښتنو په لاس تالا والا شي. باچا باید پدې پوه شي چې پښتانه به هم نور هغه بې قبده اوبې شرطه ونه مني. پښتانه نه غواړي چې په پښتنو کې دې د باچا د قاطع محبوبیت نه په استفادې سره، شمال ائتلاف، متحده جبهه او یا مسعود درېیم قوت د خپلو پوځي غوښتنو نه ځار کړي. داسې نشي کېداي چې باچا دې د پښتنو په یوازې سیاسي اوشمال ائتلاف په پوځي زور راشي.

باچا او نشنلیزم:

نشنلیزم چې په افغانستان کې یې په دولسمه پېړۍ کې دلومړي او اتلسمه پېړۍ کې د دویم پښتانه نشنلیزم پړاوونه په بریالیتوب ووهل، په نولسمه پېړۍ کې د افغان نشنلیزم خپل درېیم بشپړتیایي پړاو ته ننوت [۱۰۲]، دا پړاو دباچا تر وخته را رسېږي.

دباچا دسلطنت څلوېښت کلنه دوره دافغان نشنلیزم دبشپړتیا په درېیم سیاسي پړاو کې، چې دنولسمې پېړۍ نه پیل او دده په دوره کې د خپل پخلي په یوه ځانګړي تبلور کې راغی، واقع ده. دومره چې دباچا دسلطنت وروستي لس کاله (ددموکراسۍ لسیزه) دافغان نشنلیزم د پخلي او تبلور لپاره ښه ثابت نشول. باچا دافغان نشنلیزم ددرېیم بشپړتیایي پړاو خالق نه، بلکې دی او دده سلطنت دافغان نشنلیزم ددرېیم بشپړتیایي پړاو محصول دي.

افغان نشنلیزم چې دنولسمې پېړۍ په وروستیو کې د خپل پخلي په بحراني، نویو او پخو پړاوونو کې راغی او په هیواد کې دملي یووالي اوقومونو ترمنځ د پیوستون په دود په شمال کې د قومي اجزاو یو متناسب بدلون تعقیب شو؛ دباچا په دوره کې یې، دیولړ اقتصادي-کلتوري پروژو په تطبیق د خپل پخلي څو څو پاخه ګامونه هم واخیستل.

په هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ د تعمیم او په «افغاني هویت» دبېلو بېلو افغاني قومونو په قناعت کې دباچا دسلطنت ددویمې لسیزې د تذکرې دویش پروژې هومره اساسي رول ولوباوه لکه دده دسلطنت دڅلورمې لسیزې (۱۹۶۰ لسیزه) د پخو سړکونو شبکې چې دافغانستان داساسي سیاسي - اقتصادي حوزو په نښلولو بېل بېل افغاني قومي توکي په کلتوري او اقتصادي بنسټونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نژدې کړل [۱۰۳].

هوايي او ځمکني مواصلاتو، ټيلي کمونيکيشن، راډيو افغانستان، او ډبووني او روزنې د پرمختگ له مخې په هېواد کې د نوي تحصيل يافته قشر په روزنې سره د دولت او ولس ترمنځ کلتوري، اقتصادي او سياسي اړيکې نور هم پياوړي شول [۱۰٤].

داخو د باچا د سلطنت په دوره کې ؤ چې د هېواد په شمال کې د کوچي او بشين پښتانه د ځای په ځای کونې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ د قومي اجزاو په تناسب کې د مثبت بدلون ملي پروژه تعقيب شوه او لدې سره جوخت د هېواد د شمال يو شمير غير پښتانه اقليتونه په جنوب کې ميشت شول.

په عمومي توگه افغان نشنليزم په اتلسمه او نولسمه پېړۍ کې د سياسي جغرافيې د جوړښت په کار کې بوخت و. خو، په شلمه پېړۍ او په تېره بيا ددې پېړۍ په نژدې نيمايي موده يعنې د باچا په څلوېښت کلن سلطنت کې يې برسېره پر نورو چارو د اقتصاد، کلتور، قانون، او تولنيز پيوستون په کار کې څه ناڅه پرمختگ هم وکړ.

د هېواد د رسمي او ايکي يوې ژبې په ځای د دوو ژبو په منلو، د باچا سلطنت د ملي ايډيالوژۍ د تعميم په لار کې د ژبې د بنسټيز رول په نفې کولو سره د افغان نشنليزم په پخلي کې يو مرگونی څنډ پېښ کړ.

په ۱۹٤۷ کال، د پاکستان د جوړېدو په وخت کې، د باچا سکوت په «ډيورنډ لاين» پرتې دوړې پو کړې.

د ژبې او ختېې په بنسټ په هېواد کې د قومونو د وېش له مخې سياسي او کلتوري حقوق په د موکراتيک ډول تامين نشول. دې کار په خپل وار د ملي ايډيالوژي د تعميم پروسه لازم پرمختگ ته پرېنښوده. له د موکراسۍ نه پخوا، تاجکو ته چې اصلاً د هېواد د نفوس په سلو کې د ولس جوړوي [۱۰۵] په سلو کې ۲۹،۲ غټ دولتي پوستونه [۱۰٦]، پښتنو ته چې د افغان نفوس په سلو کې لېترلږه ٦۳ جوړوي [۱۰۷] په سلو کې ۹، ۵۱ دولتي غټ پوستونه (چې اکثره به محمدزيانو ته رسېدل) [۱۰۸]، لکه څنگه چې مخکې هم وويل شول، سادا تو ته چې په افغان نفوس کې د پاملرنې وړ فيصدي نشي جوړولای، په سلو کې ٤، ٦،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو سني قومونو ته په سلو کې ټول ټال ٥، ٤ او اهل تشيع ته په سلو کې ٨، ١ داډول پوستونه ورکړل شوي وو(١٠٩). دباچا دډموکراسۍ په دوره کې دا ويش په دې ډول و: پښتنو ته په سلو کې ١، ٥٦، تاجکو ته ٣٣، ساداتو ته ٣، ٣، نورو سني قومونو ته ٥، ٥ او اهل تشيع ته په سلو کې ٢، ٢ غټ دولتي پوستونه رسيدلي وو(١١٠).

باچا بايد پښتانه اکثريت او نورو کوچنيو قومي اقليتونو ته په کم نظر او غير سياسي سترګه ونه ګوري. هغه بايد پدې پوه وي چې پښتانه او نور کوچني اقليتونه دجګړې په کلونو کې دنويو غوښتنو او تجربو سره آشنا شويدي. پښتنو په عمومي ډول دشپېتمې لسيزې او په ځانګړي ډول له ١٩٧٨ نه را پدې خوا دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې په دوو مخالفو قطبونو کې دوېش او ويلي کېدو او دجګړې دناوړو ملي عواقبو په توګه په هيواد کې دنويو قومي - نژادي غوښتنو دراپورته کېدو څخه نوې تجربې هم لاس ته وړې دي.

له يوې خوا د باچا دسلطنت دوروستۍ لسيزې خامې ډموکراسۍ او له بلې خوا په افغانستان کې دخلق-پرچم حکومت او دروسانو پوځي مداخلې داقليتونو او اکثريت ترمنځ ببخښن درزونه پيدا او لا ژور کړل. دټولنې په قومي جوړښت کې دپرچم دحکومت دلاسوهنې په نتيجه کې داقليتونو غير طبيعي ودې او له اکثريت نه اقليت ته دپښتنو دراښکته کولو هڅې په افغان ټولنه کې دملي يووالي او پيوستون شېرازه له منځه يووړه. باچا بايده ده چې د ١٩٩٢-٩٧ کلونو په دوره کې په بېلو بېلو څلورو قومي - سياسي واحدونو باندې دهيواد دويشلو ترخه واقعيتونه په نظر کې ونيسي.

داخو دملي ضرورت په بنسټ نه، بلکې داسلامي بنسټپالنې دجهانبينۍ دوکتورين دي چې دسياسي قدرت دانحصار لپاره دطالبانو تحريک دشمال دنژادي ائتلاف له پوځي قوت سره دجګړو په نتيجه کې نوموړي واحدونه له څلورونه دوو ته راښکته کړيدي.

باچا او نور بايد په دې پوه وي چې: طالبان يوايډيالوژيک، مذهبي، سياسي ، بنسټپال، جلاقوم دی، نه پښتون دی، نه تاجک ، نه بل او نه بل.

قوماندان مسعود ته دغير پښتانه اقليتونو او باچا ته دپښتانه اکثريت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرۍ ورکول، پښتانه په طالبانو پورې تړل او یا پښتانه په بنسټپالنې او سخت درېځۍ نوم بدي کول د پښتنو او غیرپښتنو اقلیتونو دسپکاوي او دوي ته په ټیټ نظر دکتلو نه پرته بله مانا نلري. غیر پښتانه افغان قومونه هم باید باچا دیوه افغان مشر په حیث ومني.

باچا باید دیوې معقولې او متناسبې نمایندګۍ له مخې په افغانستان کې د «دولت» او «ټولنې» دفزیکي او معنوي بیارغونې دکار په «افغاني» بنسټونو فکر وکړي. په افغانستان کې په «غیر افغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیاجوړول دهېواد دتجزیې سره مترادف ناوړه ملي عواقب لري.

دهېواد اداري – سیاسي یووالی په هېواد کې دملي ایډیالوژۍ او افغان نشنلیزم دپخلي یوبل پوخ ګام دی. باچا دهېواد دقومونو او سمتونو په بنسټ ولاړ زوړ اداري سیستم بدل کړ. په ۱۹٦٤ کې دهېواد نوی اداري–سیاسي سیستم د ۲۹ اداري–سیاسي واحدونو په نوم جوړشو[۱۱۱۱]. پخوا به خلکو ځان په خپلو «قبیلو» او «خیلونو» یاداوه. پدې دوره کې وچې خلکو ځان په خپلو اداري- سیاسي واحدونو یادکړ. دا په افغانستان کې دنشنلیزم دپخلي او ودې یوه ښه نښه وه. خود دموکراسۍ له لسیزې نه نیولې تر ننه پورې په هېواد کې دملي پیوستون او اداري–سیاسي یووالي په ضد ډیرکار هم شوی دی. له ۱۹۹۲ کال نه وروسته ؤ چې ځینو افغان اقلیتونو په ښکاره دفدرالیزم غیر افغاني نقشې جوړې کړې.ددې ډول نقشو او غیر ملي غوښتنو واقعیتونه باید په سرسري نظر ونه لیدل شي. پکار ده چې باچا دهېواد دسیاسي – اداري رښتیې بیا رغونې په خاطر پاخه ګامونه په نظر کې ولري. ددې ډول غیر ملي او غیر افغاني غوښتنو په راپورته کولو کې په کمونستي راډیکالیزم (۱۹٦٤-۹۲) برسېره، اسلامي بنسټپالنه (۱۹٦٤-۱۹۹۹) هم لوی لاس لري.

نو، ترڅو چې دباچا تکتیک او ستراتیژي دنشنلیزم دپخلي له عناصرو جوړه نشي، وړونکی او مثبت سیاسي رول هم نشي لوبولای او افغانستان به داسلامي بنسټپالنې دسقوط نه وروسته بیا هم دزعامت دیوې خطرناکې سیاسي خلا سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان نشنلیزم نه په پښتانه اکثریت د قابضې اسلامي بنسټپالنې او نه داقلیتونو په ډیرو کوچنیو نژادي-قومي بټیو کې تبلور موندلای شي. ملي ایډیالوژي او نشنلیزم یوازې او یوازې په افغان بټۍ کې پخېږي او بس.

باچا او دموکراسي:

دباچا دسلطنت څلورمه لسیزه وه چې، د ۱۹٦٤ کال لويي جرګې دهېواد دهمدې کال اساسي قانون تصویب کړ(۱۱۲). دموکراسي سره لدې چې په اصولو کې دسیاسي پلورالیزم په توګه یومترقي عمل و، خو دشته سیاسي او ټولنیزو واقعیتونو په بنسټ ددموکراسۍ دلسیزې عواقب ډیر ناوړه وو. په یوه خام ذهني سیاسي چاپیریال کې دموکراسۍ دمثبتو په ځای منفي او ناوړه ملي عواقب وزېږول. دواړو، هم کمونستي او هم اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې وده وکړه او په افغانستان کې یې د «دولت» او «ټولنې» څو سوه کلنه افغاني شیرازه سرکپ کړه. اوس داهیله کیږي چې باچا دخپلې خامې دموکراسۍ دلسیزې په ناوړو ملي عواقبو پوه وي. اوس په افغانستان کې ددموکراسۍ مرحله نده. دهیواد دسیاسي جغرافیې او په هیواد کې په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» فزیکي او معنوي بیارغونه، په یوه وسپنیز نظم او ضبط کیږي. اوس دمضمرو محافظه کاریو اوبې ځایه سیاسي مصلحتونو وخت ندی.

باچا او اسلام:

افغانستان دتل لپاره یو اسلامي هیواد پاتې شویدی. دباچا دسلطنت په دوره کې هم افغانستان یو اسلامي دولت و. اسلام دافغانستان رسمي دین او حنفي فقهې دهیواد حاکم شرعي نظام جوړاوه(۱۱۳). لکه څنګه چې مخکې هم ویل شوي دي، داسلامي شرعې په بنسټ ولاړ قضایي نظام یاقضائیه قوې (Judiciary) په افغانستان کې ددوو مقننه (Legislature) او اجرائیه (Executive) قوو سره دسیاسي قوت عنعنوي مثلث جوړاوه(۱۱٤).

په ۱۹۲۹-۱۹۱۹ دوره کې ؤ، چې دولت داساسي قانون د ٥۳ مادې په اساس دقضائیه قوې لرغوني استقلال او واک ته په احترام سره، هغه مقیده کړه. دفقهې او قضایي چارو دیوشمېر پوهانو په مرسته ؤ چې دولت پدې دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د بوه قضايي اومدون جزايي قانون په توگه د «تمسک قضاة امانية» په نوم دوه تړوکيزې رسالې د قاضيانو بې حده قضايي واک او اختيار ته حدود وټاکل(۱۱۵).

برسېره پردې، په همدې دوره کې وچې يوله بل ځخه د حقوق العبد او حقوق الله په بيليدو سره په قضايي او حقوقي چارو کې د پوليسو او ولايتي جرگو لاس پياوړى شو(۱۱۶).

په ۳۳-۱۹۲۹ کې ؤ چې قضائيه قوه يوځل بيا دستروا ک خاونده شوه(۱۱۷). دې قضايي واک دباچا دسلطنت دورې ته هم غزونې وکړې. خو دومره چې د شرعي قوانينو په څنگ کې سيکولر قوانين هم دوريځنيو ضرورتونو سره موازي دژوند په بېلو بېلو اجتماعي، اقتصادي چارو کې تدوين او نافذ شول(۱۱۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېمه برخه

لنډیز

* د دموکراسۍ په لسیزه کې درې ډوله سیاسي جریانونه د درې سیاسي قوتونو په توګه منځ ته راغلل:

* کمونستان، لومړی سیاسي قوت

* اسلامي بنسټپالنه، دویم سیاسي قوت

* ملي جریان، دریېم سیاسي قوت

* په ۱۹۷۸ کال، دریېم قوت کمزوری، خو لومړي او دویم قدرت بشپړ سیاسي، ایډیالوژیک او پیاوړی سازماني تشکیل درلود.

* په همدې کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) په لاس د سیاسي قدرت په نیولو، دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې په ټوله ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دډېرغښتي سیاسي - پوځي امکان په ترلاسه کولو دهیواد د آزادۍ جګړه په یوې داسې بشپړې مذهبي جګړې بدله کړه چې، په نتیجه کې ملي جریان یا دریېم قوت نه یوازې داچې داسلامي بنسټپالنې په کمین کې ګیر شو، بلکې؛

* پدې دوره کې د دریم قوت یا ملي جریان مورچل د تصوف د نقشبندیه (حضرت) او قادریه (پیر) طریقو په دوو مشرانو او یوه ملا (محمدي) ونیول شوه. د تصوف او مذهب دا سیاسي امتزاج د «درې ګوني اتحاد» په نوم یاد شو. دهمدې اتحاد په وجود کې دریېم قوت په یوه دویم لاس پوځي-سیاسي او غیر ایډیالوژیک موقف کې راغی:

* دریېم قوت د دموکراسۍ په لسیزه کې د «افغان ملت» او «مساوات» په بنه کې یو کمزوری ایډیالوژیک قوت و؛ په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د «درې ګوني اتحاد» په بنه کې یو غیر ایډیالوژیک پوځي- سیاسي قوت شو. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم قوت نه یوازې داچې، نن یو ایډیالوژیک قوت نه دی، خپل پروني پوځي موقف یې هم له لاسه ورکړیدی.

* په کال ۱۹۹۲ کې دلومړي قوت په چپه کېدو سره، دې په نامه دریېم قوت په کابل کې ددویم قوت دحکومت په وړاندې خپل پوځي-سیاسي موقف له لاسه ورکړ. په نتیجه کې دافغان نشنلیزم دځوسوه کلن سیاسي قدرت دستگاه دویم قوت (اسلامي بنستپالنې) ښه له پښو وغورځوله.

* ویلای شو چې: په افغانستان کې دریېم قوت نه یوازې په بالفعل بلکې دیوه مستقل بالقوه قوت په توگه هم لامنځ ته ندی راغلی. دومره ده چې ددریېم قوت اویاملي جریان دجوړیدو لپاره ځه انرژي ذخیره شوې ده.

* په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې نژادگرې اسلامي بنستپالنې په شمال او سوچه اسلامي بنستپالنې او سخت دریځی په جنوب کې داسلامي بنستپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توگه، دخپل دښمن لومړي قوت خلق-پرچم دحکومت دچپه کېدو نه وروسته په هېواد کې دزعامت سیاسي خلا ډکه نکړای شوه.

* له ۱۹۹٤ ځخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي بنستپالنې او سخت دریځی ځخه دوسلې په اخیستلو، دافغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو او نویو سیاسي شوو ملایانو ځخه جوړ دطالبانو اسلامي تحریک په هیواد کې دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ.

* دطالبانو تحریک ځینو دریېم قوت ویاله خو داسې نه وه: داخو پرونۍ سترې شوې بنستپالنه او سخت دریځي وه چې دیوه نوي ننني سیاسي - پوځي بدیل په توگه دطالبانو په وجود کې سُره یو موتې شوه. نو، طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنستونو ددویم قوت (اسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم) ادامه ده، نه دریېم قوت.

* دطالبانو اسلامي تحریک او شمال ائتلاف اوس دقوماندان مسعود په بنه کې، دواړه په افغانستان کې ددویم قوت، اسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم سره نښتي دي. یو ددې بنستپالنې ادامه او بل یې داسې نژادگره انشعابي ځانگه ده چې ددې بنستپالنې په ۹۲-۱۹۷۸ عروجي دورې کې یې په ښې ودې برسېره، نورې نژادي ډلې ټپلې هم دخپلې چپنې او پگړۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي: داسلامي بنسټپالنې دادامې په دود دطالبانو اسلامي تحريک افغان سياست يوځل بيا انحصار او دشمال ائتلاف په بڼه کې دې ناکامې اسلامي بنسټپالنې نژادي لار ونيوه نوپه زغرده ويلای شو چې «شمال ائتلاف» او «طالبان» دواړه په افغانستان کې ددويم قوت توکي دي.

***

* ديوه بنسټپال خو غير (اخواني–وهابي) او ديوه معتدل خو غير سيکولر ملا په توګه به «محمدي» په افغانستان کې ددرېيم قوت دتجهيز په صورت کې، ښايي بياهم دباچا لار ونيسي.

* دحضرت دفقهې دانفاذ غوښتنه يوه ډيره زړه اونه غوښتنه ځکه ده چې، هيڅ تر اوسه پورې په افغانستان کې ددې غوښتنې مخالفت ندی کړی. دهغه دباچا دبيا راستنيدو غوښتنه يوه اساسي او رښتيانی غوښتنه نه ده. ديوه ملي ضرورت په توګه هغه دباچا بيا راستنيدلو اوددرېيم قوت جوړيدو ته دشک په سترګه ګوري.

* دملي ګرايی او روحانيت التقاطي شخصيت دي چې پير، نن سبا له ملي او روحاني دواړو سرچينو څخه اوبه خور لري. ښکاري چې، هغه درېيم قوت او دهغه په راس کې باچا يو ملي ضرورت ګڼي.

* افغان ملي جريان، يوشپړ مسلمان، خو غير روحاني او غير مذهبي جريان دی.

* تصوف اومذهب دواړه، له ملي بېخ اوبنسټ نه پرته، په يوائي ځان نشي کولای درېيم قوت جوړ او رهبري کړي. پير ښايي په تمامه مانا خو، حضرت څه ناڅه ښايي ددې جريان روحاني او محمدي يې مذهبي توکي شي.

* په ۱۹۸۹ کې دراولپنډۍ دمشورتي شورې له خوا جوړ ديوه پردي موقت ائتلافي حکومت او بيا دپېښور دتړون له مخې په ۱۹۹۲ کال په کابل کې دمجاهدينو داسلامي دولت دمشر په توګه دحضرت ټاکل، ښايي توجيه شي. خو، ديوه ملي جريان ديوه لومړي ګام په توګه ديوه بالفعل درېيم قوت په راس کې دتصوف اومذهب درول دملي جريان تحريفول دي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

* د يوغير پوځي- سياسي ، يوازي سياسي درېيم قوت جوړول له شته سياسي - پوځي واقعيتونو او نوو قومي غوښتنو څخه بې خبري او د يوه متمم په توګه له درېيم سياسي قوت سره د شمال ائتلاف د پوځي قوت يوځاي کول اولدې لارې بالفعل درېيم قوت جوړول په هيواد کې د ملي جريان اورښتيني بالفعل درېيم قوت ځان وژنه ده.

* په يوه سره او بدلي پوځي- سياسي قوت باندې د درېيم قوت د بدلولو له پاره د دې قوت په ببخ اوسنۍ کې د يوې ايډيالوژيکې سازماني هستۍ ځاى په ځاى کول به د يوه رښتيني بالفعل درېيم قوت ضمانت وکړي.

* درېيم قوت کېداي شي د شکل له مخې يوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهيت له مخې بايد يو ايډيالوژيک قوت هم وي. د يوه ايډيالوژيک نظام د نه موجوديت په صورت کې به دا قوت ډېر ژر سره و شيندل شي. بيا به د نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې دراغور ځولو له پاره د درېيم قوت بديل له پښو لويدلى وي.

* داخو يوه ايډيالوژيکه ساده ده چې، له درېيم قوت نه يو په پښو ولاړ سياسي (يا بالقوه يا بالفعل) قوت جوړوي. يو غير ايډيالوژيک درېيم قوت په هيواد کې د پوځي بدلونونو په نتيجه کې هيڅکله هم خپل سياسي ثبات نشي ساتلى؛ ځکه:

* داسې نده چې، يوازې او يوازې د دوو سره ورانو پوځي- سياسي قوتونو په جګړه کې يو بل، يا منځګړى يا مخالف، پوځي- سياسي قوت درېيم قوت دى. درېيم قوت د خپل ايډيالوژيک موقف له مخې درېيم قوت ګڼل کيږي، دا موقف نن سبا په افغانستان کې پرته له يوه «ملي جريان» څخه، د «سياسي انديښنو» بل هيڅ يو «جريان» نشي خپلولى.

***

* په افغانستان کې په «غيرافغاني» روحيه د «دولت» او «ټولنې» بياجوړول د افغانستان د ټوټه کېدو سره مترادف ناوړه سيمه ييز عواقب لري او په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» بيارغونه د درېيم قوت په بڼه کې د ملي جريان اساسي دنده ده. نو، د نن يو «رښتيني بالفعل درېيم قوت» د سبا د يوه «بشپړ ملي جريان» له متن سره نامترادفه مانا نشي لرلى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لنډ ډول، د درېيم بالفعل قوت د جوړېدو کوږنی ستونزې اوخامی کېداي شي:

* دباچا محافظه کاري، خوشباوري او زړښت؛

* په باچا کې د شمال ائتلاف سیاسي نفوذ اوپه دې ائتلاف باندې دهغه زړه تړل؛

* دافغان ملت ګوند شیندلی او غیر سازماني حالت؛

* او د پیر په محافظه کاره طبعه کې د شمال ائتلاف یا شورای نظار نفوذ وګنل شي.

نو؛

* د درېیم قوت بنسټیزه خامي نن سبا په هغه کې په ښکاره او پټه د قوماندان مسعود د شورای نظار او یا د شمال جګړه مار قوت زیات سیاسي نفوذ، د دې قوت شیندلی سازماني حالت او غیر یوځي موقف دی.

خو؛ درېیم قوت د خپلو خامیو اوستونزو د لیرې کولو په صورت کې، چې نه آسان او نه، نه کیدونکی کار دی، ډېر پیاوړي امکانات هم لري:

* د درېیم قوت څلور مهم جوړوونکي توکي:

باچا دیوه دولتي، لویه جرګه دیوه ملي، پیر دیوه روحاني او افغان ملت دیوه سازماني - ایډیالوژیک قوت په توګه کولای شي دیوه داسې درېیم قوت بنسټ کېږدي چې په یوه بالفعل سیاسي قوت برسېره، دډېر ژر یوځي کېدو استعداد هم ولري.

* هسې یوه نیمه کوچنۍ سیاسي - نژادي حلقه اویو شمیر څواکمنې خپلواکې خیرې چې په اسلامي بنسټپالنه کې زیات مالي امکانات لري، د درېیم قوت او ملي جریان په وړاندې دمخالفینو پیاوړی کتار نشي جوړولای:

* د درېیم قوت اصلي مخالفین اسلامي بنسټپالي (وهابیان - اخوانیان) او نوي سیاسي شوي وسله وال ملایان دي، چې د درېیم قوت د ټکولو او تکفیر د «آیت» او «حدیث» ډکې وسلې جوړولی شي.

* یو بالفعل درېیم قوت په اوسنیو شرایطو کې نشي کېدای، دضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټ، يو ناپېيلي قوت وي، دا بالفعل درېيم قوت به خاماخا دلويديز په مرسته جوړېږي:

* له هرڅه نه مخکې په کار داده چې، هېواد له درې دښمنو: بهرني لاس اچونې، نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې وژغوري.

***

* لومړي قوت دکمونستي او دويم قوت د اسلامي سخت دريځيو او محافظه کاريو په بنوکې دخلکو په ټولنيز، کلتوري، عقيدوی او اقتصادي ژوند کې په لاسوهنو، ټولنه يوځل ددوی د پرونۍ «بې دينۍ» او بل ځل ددوی دننۍ «سخت دينۍ» په ضد په دښمنۍ او ورانۍ کې راوسته. ګاونډي يرغل په خپلو پوځي، سياسي او يا دواړو بنوکې لومړی، ددې قوتونو او ټولنې په منځ کې دې دښمنۍ او ورانۍ ته لمن ووهله او بيا يې له شمال او جنوب دواړو څخه په پوځي او سياسي بنسټونو ددواړو قوتو ننګه وکړه.

* دلومړي او دويم، دواړو قوتونو دانقلابي تيوريو په وړاندې دښتو افغان ټولنيزو، کلتوري او سياسي واقعيتونو حساسيت او ټکر دومره سخت ؤ چې نه يوازې پخپله «افغان دولت» او «افغان ټولنه» له پښو ولوېده، بلکې ددې قوتونو دانقلابي تيورو په نوم حقانيت يې په رښتيا چې غلط ثابت کړ:

* لکه څنګه چې دلومړي قوت دانقلابي تيورۍ، دماتې پيل افغانستان ؤ، نړيوال اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې هم دامزل له همدې ټکي پيل کړيدي.

* اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي دخپل سياسي قدرت په اخواني، اخواني - نژادي بنوکې (۹۷-۱۹۹۲) يوځل او بيا دطالبانو په نوم دخپلو سياسي ملايانو (ديني علما) دسياسي قدرت (۹۹-۱۹۹۷) په بڼه کې په پاتې راتللو، دسياسي اسلام دنړيوالو راډيکال مشرانو، سيد قطب، مولانا ابوالاعلي مودودي او آيت الله خميني دکتورين په عملي ډول له ماتې سره مخ او داسلامي دولت دټولواک ټولې په توګه دديني عالمانو(Ulema) او يا سوچه اخوانيانو - وهابيانو دولت په افغانستان کې دنړيوال سياسي اسلام لپاره يوه ناکامه تجربه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

نتیجه او وړاندیز

پداسې حال کې چې، په یوه لاس کې دتوپک او په بل کې دقرآن په نیولو، لاهم داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم لاس دافغان ټولنې په نبض اینبی دی، نو ددې دویم قوت، بالفعل ماتول له لاندې نه پورته په انقلاب او پاڅون، لې ترلږه، نن نه ښایي:

* له لاندې نه، دیوه انقلاب لپاره نه لا یو بالفعل، پوځي او ایډیالوژیک دریم قوت منځ ته راغلی او نه لا افغان سیاسي تاریخ په «آیت» او «حدیث» باندې د دویم قوت په څیر بل مجهز قوت پیژني؛ نو:

* دابنسټپالنه هم په کار ده، له پاسه، پخپله دبنسټپالنې، نیمه بنسټپالنې او اعتدال په تفکیک، دیوه نه، بلکې، دڅو خپلمنځیو پوځي تصفیو په نتیجه کې داعتدال پوړیو ته په وررسېدو خپل ځای دریم قوت ته پرېږدي. داخو ځکه چې:

* دیوه نا مسلمان رژیم په نوم، داخو لومړی قوت، کمونستي راډیکالیزم ؤ، چې، دلاندې نه، دیوه انقلاب په نتیجه کې چې، دسوچه مسلمان رژیم په نوم یې، دویم قوت، اسلامي راډیکالیزم سیاسي قدرت ته ورساوه، له پښو ولوېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستنځي او یادښتونه

١) وګورئ صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ١٥٠-١٥٦ مخونه، دافغانستان دجهاد د ثقافتي شورا له خپرونو څخه، ١٣٦٥ لمریز کال.

٢) له دې جریان څخه اوس یوازې او یوازې افغان ملت دافغانستان په نننې سیاسي ډګر کې څه ناڅه سیاسي حضور لري.

3) L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 499.

3*) Ibid, p. 691.

٤) بنیاد ګرایی کهن وواپسین، افغان ملت جریده، ٧١-٧٠ پرله پسې ګڼه، ١٩٨٨ کال.

5) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism" : Wak Foundation for Afghanistan, Peshawar, 1999, p. 22.

٦) صباح الدین کشککی، دهه دموکراسی، ١٤٢ مخ.

٧) پورتنی اخیستنځی ، ١٤٥ مخ.

٨) وګورئ دافغانستان دخلکو د دموکراتیک ګوند مرامنامه.

9) Beverley Male (1982): Revolutionary Afghanistan, Croom Helm Ltd, 2-10 St John's Road, London SW 11, p.107.

10) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", in Jack Goldstone, Ted Robert, and Farrokh Moshiri (eds), Revolutions of late 20th century. (Boulder: Westview Press, 1991), pp. 162-193.

11) Kakar, 1979, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

12-17) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

18) Gupta, 1986, Ibid.

(c) ketabton.com: The Digital Library

19) Beverly Male, p.110, op. cit

20) Glukhoded, 1978, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

21) Mukherjee, 1978, Ibid.

22) Beverley Male, p.111, op. cit.

23) Ibid, p . 112.

24) Mukherjee, Glukhoded, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

25) Halliday, 1988, Ibid.

26) Shahrani, 1984, Ibid.

27) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

۲۸) وگورئ زاهد احمدزی، دشیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب سلفي اصلاحي تحریک دنورو په نظر کې، ۱۳-۱۷ مخونه، پېښور، پاکستان، دجماعة الدعوة إلى القرآن والسنة له خپرونو څخه.

۲۹) پورتنی اخیستنځی ، ٦٢-٦٤ مخونه.

30) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, <u>Journal of Asian Studies</u>, XXVII, 3-4 (1992).

31) Khomeini, 1981, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

32) Akhavi, S., 1982, Ibid.

33) Anwar-ul- Haq Ahady, "The Decline of Islamic Fundamentalism", p . 231. op cit.

34-37) Ibid, pp. 231-234.

38) Pipes (1983), See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

39-40) See A. Ahady, "The Decline of Islamic Funda-

(c) ketabton.com: The Digital Library

mentalism, pp. 231-234, op. cit.

41) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism", 1999, P. 3, op cit.

42) Ibid, p. 8 .

43) Ibid.

44) Ibid, Preface, p. 8 .

٤٤*) دشهادت جریده، ۳۰ جولای، ۱۹۹۲، پېښور.

45) A research conducted by Wak Foundation For Afghanistan (WFA), 1997-1999, Peshawar.

46) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

٤٧) انجنیر استقلال (محمد انعام واک) ، دافغان ملت جریده، دویمه دوره، لسمه گڼه، څلورم مخ، ۱۹۸۹، اپرېل، پېښور.

48) Daily "The Frontier Post" (Weekend Post), P.8 , March 17, 1995, Peshawar.

٤٨*) زما خپله څېړنه (مؤلف).

49) Mohammad Enam Wak, op.cit., p. 24.

۵۰) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دویم مخ.

۵۱) پورتنۍ مرامنامه، دریم مخ.

۵۲) رر رر ۳-۵ مخونه.

۵۳) رر رر دویم مخ.

۵٤) رر رر

۵۵) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپرې شوې مرامنامې لومړی مخ.

۵٦):

- صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۱۵٤ مخ.

- وگورئ له ۱۹۷۳ نه وړاندې دافغان ملت دگوند نشراتي ارگان، افغان ملت خپرې شوې گڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612.

۵۷) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دریم مخ.

۵۸) همدا مرامنامه.

۵۹) وګورئ: ددې ګوند د ۱۳۵۲ لمریز کال مرامنامه، ددې ګوند د ۱۳۷۵ لمریز کال (۱۹۹۸) خپره شوې مرامنامه، په کابل، پېښور او اروپا کې ددې ګوند دمرکزي نشراتي اورګان «افغان ملت» ټولې خپرې شوې ګنې، او په پېښور کې ددې ګوند دويم نشراتي اورګان «استقلال» خپرې شوې ګنې.

۶۰) صباح الدين کشککي، دهه دموکراسی، ۱۵۴ مخ.

۶۰*) دافغان ملت جريده، د ۱۹۶۶ کال دډسمبر دمياشتې د ۲۷ نېټې ګڼه.(L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612).

۶۱) دافغان ملت ګوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې اوم مخ.

۶۲) انجنير محمد انعام واک، په افغان بحران کې ددريم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځينې واقعيتونه، (په انګرېزي ژبه) افغان ملت جريده، اتم مخ، ۱۹۸۸ کال، ديارلسمه او څوارلسمه ګڼه، پېښور.

۶۳) پورتني اخيستنځی.

۶۴) دافغان ملت ګوند اعلاميه د ۱۹۸۹ کال دمارچ مياشت.

۶۵) وګورئ دشهادت جريده، ۱۳۶۸ لمريز کال، دجوزا دمياشتې لسمه، پرله پسې ګڼه ۱۸۰، دولسم کال، پېښور.

۶۶) وګورئ ونېښې (انجنير محمد انعام واک)، دافغان ملت دګونداعلاميې په هکله دشهادت دجريدې څغلند نظر ته يوه سرسري کتنه، دافغان ملت جريده، لومړی، دريم او اوم مخونه، د ۱۳۶۸ کال دغويي او غبرګولي مياشتې، اتلسمه او نولسمه ګڼه، پېښور.

۶۷) وګورئ انجنير محمد انعام واک، ستراتيژي قدرت سوم دربرابر ستراتيژي های چپ وراست برنده است؟ دافغان ملت جريده، دولسمه ګڼه، لومړی او دويم مخونه، د ۱۹۸۸ کال دجولای مياشت، پېښور.

وګورئ انجنير واک، په افغان بحران کې ددريم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځينې واقعيتونه (په انګرېزي ژبه)، افغان ملت جريده ۱۳-۱۴ ګڼه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگست، سپتمبر میاشتې، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۸) وګورئ دسباوون زیری، دمجاهدینو دموقت ائتلافي حکومت خپروونکی اورګان، څلورمه ګڼه، داګست میاشت، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۹- وګورئ انجنیر واک، انعکاساتي مربوط به ستراتیژی قدرت سوم، افغان ملت جریده، ۱۳-۱۴ ګڼه، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۷۰) وګوري ۶۲ اخیستنځی.

۷۱) دافغان ملت جریده، پنځم مخ، ۱۹۹۵ کال، مارچ-اپریل، دویمه دوره، شپږمه ګڼه، پېښور.

۷۲) دافغان ملت ګوند ددارالانشاء له قوله .(24 August, 1999)

73) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism: op . cit .

74) Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan. In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p.131.

۷۵) قومي مساوات او ملي یووالی، دافغان ملت جریده، ۴۲-۴۳ ګڼه، مارچ ۱۹۹۵.

76) See Anwar-ul Haq Ahady,"Afghanistan: State Breakdown", op. cit .

77) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, Combridge University Press, London, 1986, P 114 .

۷۸) محمد انعام واک، پښتونولي او اسلام، یو نه خپره شوې څېړنه، ۱۹۹۸، پېښور.

۷۸*) پورتنی اخیستنځی.

۷۹) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۳ مخ، د ۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۷۸ ماده، ۱۳۶۵ لمریز کال.

۸۰) د ۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۴۵ ماده، ډاکټر عبدالعلي ارغنداوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی خاطري، ٤٩٧ مخ، ۱۹۹۷ کال، پېښور.

81) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat): Afghanistan: Jirgas and Loya Jirgas: The Afghan Tradition (977 AD-1992 AD) p.VI,19,1988, Peshawar.

۸۲) پروفیسر عبدالرسول امین، دافغانستان د ټولنې دزعامت خلا، ۲۵ مخ، د آزاد افغانستان دلیکوالو ټولنه، ۱۹۹۵ کال، پېښور.

ډاکتر انورالحق احدي، دافغان ملت جریده ،۷۷-۷٦ گڼه، ۱۹۹۸ کال.

۸۳) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۲مخ.

۸٤) پورتني اخیستنځي، ۳۲ مخ.

۸۵) رر رر

۸٦) رر رر

۸۷) رر ۳۳ مخ

۸۸) رر ۳۳ مخ

89) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat) Op. cit.

۹۰) پروفیسر ډاکتر انوارالحق احدي، افغانان باید هغه څه ونکړي چې دجرگي د کمزورتیا سبب شي، دافغان ملت جریده، څلورم مخ، ۷۷-۷٦ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۸ کال، داگست میاشت.

۹۱) پورتني لیکوال، پورتنۍ جریده، لویه جرگه، سوله اومشروعیت، لومړی اودریم مخونه، ٦۸-٦۹ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۷ کال.

۹۲) وگورئ ۹۰ اخیستنځي.

۹۳) وگورئ ۹۱ اخیستنځي.

۹٤) وگورئ دافغان ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۸ کال.

۹۵) پورتنی اخیستنځي.

۹٦) وگورئ ډاکتر انوارالحق احدي، له باچانه دخلکو توقعات، دافغان ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې گڼه، ۱۹۸۸ کال.

۹۷) پورتني اخیستنځي.

98) AIC, Monthly Bulletin, No. 76, July 1987, pp . 2-8.

99) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, 1986, pp. 124, 125 . op. cit.

۱۰۰) وګورئ ۹۶ اخیستنځی .

۱۰۱) پورتنی اخیستنځی .

102) See Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op. cit .

103) Richard S. Newell, The Prospect of State Building in Afghanistan: The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, pp.114-116.

104) Ibid.

105) The Ethnic Composition of Afghanistan, p. 27: A Six year Survey and Research of Wak Foundation for Afghanistan (1991-1996), Peshawar, 1999 .

۱۰۶) افغان ملت جریده، قومي مساوات او ملي یووالی، ۴۲-۴۳ گنیه، ۱۹۵۵ کال.

PROPERTY
ACKU
8238

۱۰۷) وګورئ (۱۰۵) اخیستنځی

۱۰۸) رر ۱۰۶ رر

۱۰۹) رر ۱۰۶ رر

۱۱۰) رر ۱۰۶ رر

111) L. Dupree, Afghanistan, 1980 edition, pp. 156-157.

۱۱۲) صباح الدین کشککي، دهه قانون اساسي، ۳۲-۳۳ مخونه.

113) See Anwar -ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

114) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op cit., p.8.

۱۱۵) میرغلام محمد غبار، افغانستان درمسیر تاریخ، ۹۵۷ مخ، ۱۹۶۷، کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۶) پورتنی اخیستنځی.

117) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown, op. cit.

118) Ibid.

Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan", In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p. 131.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
4·3831
WAK
8238
cp.1

AFGHANISTAN CRISES:

THE 3rd ALTERNATIVE

Mohammad Enam Wak

1999

Wak Foundation for Afghanistan (WFA)
(Research and Implementing Institute for Afghanistan Rehabilitation,
Development and Drug Control Program)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library